

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Filozofická fakulta

Historický ústav

Robert Chylík

**Obraz školního roku ve světle kronik českých
měšťanských škol v letech 1918 – 1945 (na příkladu
Českých Budějovic a Rudolfova)**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.

České Budějovice 2006

ANOTACE

Robert Chylík

Obraz školního roku ve světle kronik českých měšťanských škol v letech 1918 – 1945 (na příkladu Českých Budějovic a Rudolfova). Diplomová práce, Historický ústav Filozofické fakulty, Jihočeská univerzita, České Budějovice 2006, 100 s., 5 s. obrazových příloh.

Diplomová práce se pokouší přispět k poznání problematiky českých měšťanských škol v Českých Budějovicích a na Rudolfově v letech 1918 – 1945. Vedle úvodu a závěru je rozdělena do pěti kapitol. Je zároveň příspěvkem k dějinám školství v Československu (1. kapitola) a v Č. Budějovicích (2. kapitola), zabývá se i místem měšťanských škol v systému školství (3. kapitola) ve stejném období.

Na reprezentativním vzorku tří vybraných škol se snaží (re)konstruovat obraz školního roku, jak se prezentuje ve školních kronikách (4. a 5. kapitola). Zabývá se zejména obrazem žáků, učitelů, výuky a smrti. Dále si všímá školních slavností a významných výročí, provozu a fungování těchto škol a dalších školních aktivit (filmová představení, rozhlasové relace, výstavy, výlety, divadelní představení atd.).

Ukazuje, jak škola spoluvytváří a konstruuje sociální paměť u svých žáků v různých politických režimech a co je obsahem této sociální paměti.

Práce vznikla na základě studia odborné literatury, dobového regionálního tisku a archivních pramenů, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích.

ANNOTATION

Robert Chylík

Picture of a school year in the light of Czech citizen schools' chronicles between 1918 and 1945 (based on the examples of České Budějovice and Rudolfov). Thesis, Institute of History of the Faculty of Philosophy, University of South Bohemia, České Budějovice 2006, 100 p., 5 p. of appendices.

The thesis brings a contribution to understanding the issues of Czech citizen schools in České Budějovice and Rudolfov between 1918 and 1945. Apart from the preface and conclusion, the thesis is divided into five chapters. It deals with the history of education system in Czechoslovakia (1st chapter) and in České Budějovice (2nd) also focusing on the position of citizen schools within the education system in the same period (3rd chapter).

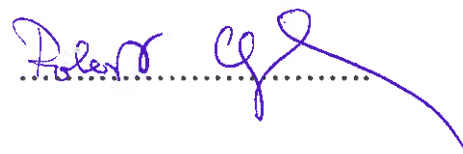
Using a representative sample of three selected schools it strives to (re-)construct the picture of a school year as presented in school chronicles (4th and 5th chapter). The primary emphasis is put on the „picture“ of pupils, teachers, teaching process and death. A further look is taken at school festivities and significant anniversaries, operation and functioning of these schools and at other school activities (cinema-going, radio shows, exhibitions, trips, theatre performances etc.).

The thesis shows how school contributes to creating and construction of its pupils' social memory within various political systems and what the contents of such social memory are.

The thesis was written based on studies of special literature, local regional press and archive resources deposited in the State District Archive in České Budějovice.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem *Obraz školního roku ve světle kronik českých měšťanských škol v letech 1918 – 1945 (na příkladu Českých Budějovic a Rudolfova)* zpracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Nových Homolích dne 25. července 2006.

.....

Za ochotu, cenné rady a připomínky při psaní této práce zvláště děkuji doc. PhDr. Bohumilovi Jirouškovi, Dr., vedoucímu mé diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat PhDr. Miroslavu Novotnému, CSc. a pracovníkům SOKA České Budějovice.

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. NÁSTIN VÝVOJE ŠKOLSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1918 – 1948.....	15
3. ČESKÉ BUDĚJOVICE A JEJICH ŠKOLY DO PRVNÍ POLOVINY 20. STOLETÍ.....	22
4. MĚŠŤANSKÉ ŠKOLY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH A JEJICH MÍSTO V SYSTÉMU NAŠEHO ŠKOLSTVÍ.....	30
5. OBRAZ ŠKOLNÍHO ROKU V KRONIKÁCH ČESKÝCH MĚŠŤANSKÝCH ŠKOL V LETECH 1918 – 1945 (NA PŘÍKLADU Č. BUDĚJOVIC A RUDOLFOVA)	
5.1. Jednotlivé školy a jejich vývoj (předchůdci a následovníci).....	44
5.2. Výuka.....	59
5.3. Proměny obrazu školního roku v jednotlivých režimech.....	60
5.4. Typologie školních slavností a významných výročí....	62
5.5. Další školní aktivity a obraz smrti.....	68
6. OBRAZ UČITELŮ MĚŠŤANSKÝCH ŠKOL A VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI ZDE PŮSOBÍCÍ	
6.1. Obraz učitele.....	76
6.2. Inspekce a návštěvy ve školách.....	81
6.3. Významné regionální osobnosti působící na školách.....	84
7. ZÁVĚR.....	90
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	94
SEZNAM PŘÍLOH	

1. ÚVOD

Vzdělání představuje nejen velmi významnou hodnotu pro celou společnost, ale je též důležitým předpokladem jejího rozvoje a to na všech vzdělávacích stupních. Škola jako zprostředkovatelka vzdělání vždy výrazně spoluvytvářela sociální paměť dětí, které ji navštěvovaly. To ona byla hned po nejbližší rodině nejdůležitějším prostředkem k jejich výchově a začlenění do společnosti.

Ve škole se děti dozvídaly, co je správné a co není. Svůj život ve škole prožívaly děti v koloběhu školního roku spolu se svými učiteli. Události kolem nich jim byly předkládány a interpretovány předem jako jasný obraz „reality,“ se kterým se měly ztotožnit, což také v naprosté většině dělaly.

Tato práce by chtěla přispět k poznání problematiky českých měšťanských škol v Českých Budějovicích a v Rudolfově v letech 1918 – 1945. Pozornost je věnována okolnostem založení škol, jejich provozu a fungování, výuce, žákům a jejich učitelům. Zvláštní pozornost byla upřena na obraz školního roku, jak ho „představují“ školní kroniky těchto vzdělávacích zařízení.

Také zde je nastíněn vývoj školství v Československu v letech 1918 – 1945, jsou představeny České Budějovice a jejich školy v první polovině 20. století. Měšťanská škola jako typ vzdělávací instituce bude zasazena do systému československého školství i v předešlém dějinném kontextu.

Jako reprezentativní vzorek měšťanských škol jsem vybral tři následující školy: I. měšťanská škola chlapecká v Českých Budějovicích, I. měšťanská škola dívčí v Českých Budějovicích a měšťanská škola v Rudolfově.

Základním pramenem, se kterým jsem pracoval, jsou školní kroniky těchto tří českých měšťanských škol uložené ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích.¹

Školní kroniky I. měšťanské školy chlapecké jsou součástí fondu její pokračovatelky I. střední školy Jírovcova.² Školní kroniky I. měšťanské školy dívčí jsou součástí fondu II. střední škola Jírovcova.³ Školní kroniky měšťanské školy v Rudolfově jsou součástí fondu Střední škola Rudolfova,⁴ jejíž fond dosud není zpracován.

Všechny kroniky se dochovaly pro celé námi sledované období tj. léta 1918 až 1945. Pouze rudolfovská kronika byla zachována až od roku 1927, to proto, že škola byla založena právě v tomto roce.

K pochopení celkového působení českých měšťanských škol v oblasti Českých Budějovic jsou zajímavé prameny ve fondech Místní školní rady,⁵ Újezdní školní rady⁶ a Okresního školního výboru České Budějovice.⁷

Jistou překážkou při bádání byl nový archivní zákon o ochraně osobních údajů, který umožňuje využít některé prameny pouze statisticky bez uvedení jmen a některé zneprístupňuje téměř zcela.

¹ Viz Seznam pramenů a literatury na konci práce.

² SOKA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114, *Školní kronika 1893 – 1910*; TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114, *Školní kronika 1910 – 1925*; TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*; TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114, *Školní kronika 1940 – 1945*; TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114, *Školní kronika 1945 – 1953*.

³ SOKA České Budějovice, fond II. střední škola Jírovcova, sign. B 116, *Školní kronika 1912 – 1936*; TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovcova, sign. B 116, *Školní kronika 1936 – 1940*; TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovcova, sign. B 116, *Školní kronika 1940 – 1944*; TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovcova, sign. B 116, *Školní kronika 1945 – 1953*.

⁴ SOKA České Budějovice, fond Střední škola Rudolfova, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*; TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfova, sign. B 1835, *Školní kronika 1936 – 1953*.

⁵ SOKA České Budějovice, fond Místní školní rada České Budějovice, sign. B 7.

⁶ SOKA České Budějovice, fond Újezdní školní rada České Budějovice, sign. B 8.

⁷ SOKA České Budějovice, fond Okresní školní výbor České Budějovice, sign. A 17.

V našem případě se jedná zejména o Výkazy docházky a prospěchu, které obsahují jméno a příjmení žáka, bydliště, datum narození, jméno a povolání otce i informace o prospěchu každého žáka.⁸

Prostudované školní kroniky jsou psány chronologicky, česky a většinou jsou velmi dobře čitelné. Jednotlivé zápisy v kronikách jsou většinou stručné, jasné a obsahově ani stylisticky nepropracované. Výjimku představuje kronika rudolfovske měšťanské školy, jejíž záznamy jsou informativně bohaté. Také nejvíce umožňují nahlédnout do socializační úlohy školy.

Kritické a polemické poznámky jsou spíše ojedinělé. Zápisy do kronik prováděl ředitel školy nebo jím pověřený učitel.

Kroniky obsahují zápisy o dění hlavně ve vlastní škole, někdy též o dění ve městě, republice, i o velmi významných událostech evropského kontextu. Občas do nich byly vleповány fotografie, výstřižky z novin a časopisů nebo pozvánky na akce, kterých se škola s žáky zúčastňovala. Někdy jsou i doprovázeny velmi pěknými ilustračními „výtvary“ žáků nebo učitelů.

Nahlížet do kronik mohli všichni členové učitelského sboru a předseda místní školní rady. Jejich kontrolu prováděl několikrát do roka okresní školní inspektor, který vždy v kronice zanechal po své návštěvě svůj podpis s datem kontroly.

Dalším pramenem, který jsem využil ve své práci, byly novinové články v regionálním tisku.⁹ Tyto zprávy ukazují, jak se měšťanské školy prezentovaly na veřejnosti a jak se naopak společnost dívala na jejich roli v životě města. Reflektují tedy vztah školy k městu i jejímu politickému a kulturnímu ovzduší.

⁸ Srovnej Zákon č. 499/2004 Sb. O archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů ze dne 30. června 2004 a prováděcí vyhlášky.

⁹ Viz Seznam pramenů a literatury na konci práce.

Z námi prostudovaných novin obsahovaly nejvíce článků s danou problematikou *Jihočeské listy*.¹⁰ Dále se nacházely články s naší problematikou v *Českobudějovických novinách*,¹¹ *Budějovických listech*,¹² *Jihu*,¹³ *Jihočeské pravdě*¹⁴ a *Jihočeské jednotě*.¹⁵

Prostudovanou literaturu k našemu tématu lze rozdělit podle různých kritérií. Jedním kritériem pro nás bylo to, o čem daná literatura pojednává. Dalším kritériem může být doba vzniku dané práce.

Do první části bych zařadil literaturu zabývající se obecně dějinami českých zemí v námi sledovaném období. Pak by následovaly práce, které se zabývají dějinami našeho školství. Ve třetí části bych představil práce vztahující se k dějinám Českých Budějovic. A nakonec by byla uvedena literatura mapující školství v jižních Čechách se zaměřením na České Budějovice a Rudolfovo a další literatura k našemu tématu.

Jedna z nejnovější syntéz dějin českých zemí od roku 1918 do roku 1938 je práce Zdeňka Kárníka.¹⁶ Pro nás podstatné byly zejména svazky druhý a třetí, kterým byla syntéza roku 2003 v nakladatelství Libri dokončena. Práce je zaměřena na politické, hospodářské a kulturní dějiny, ale i na běžný život v tehdejší Československu. Obsahuje množství hodnotných příloh a rozsáhlý soupis pramenů a literatury.

K dějinám předválečného Československa je třeba ještě připomenout například syntetické práce Věry Olivové¹⁷ a Antonína

¹⁰ *Jihočeské listy* byly vydávány od 2. února 1895 pod redakcí A. Kulíčka. Staly se nejdůležitějším českým periodikem vydávaným v Českých Budějovicích. Svou činnost ukončily v roce 1941.

¹¹ Tento týdeník vycházel v letech 1937 – 1938.

¹² Tento nepolitický týdeník vycházel v letech 1939 – 1942.

¹³ Čtvrtletník pro kulturu, poezii a vědu; redaktory byly Karel Cvejn a František Dvořák.

¹⁴ *Jihočeská pravda* vycházela od roku 1945 do roku 1991.

¹⁵ Tento protektorátní list vydávalo místní Národní souručenství.

¹⁶ Kárník, Z., *České země v éře První republiky (1918 – 1938) 1 – 3*, Praha 2000 – 2003.

¹⁷ Olivová, V., *Československé dějiny 1914 – 1939 1 – 2*, Praha 1991 – 1993; TÁŽ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.

Klimka,¹⁸ který předčasně zemřel v lednu 2005. Oba však ve zmíněných pracích spíše preferují politické dějiny.

Literaturu k dějinám školství můžeme rozdělit podle doby vzniku. Mezi ty starší práce patří dílo Jana Šafránka *Školy české*.¹⁹ Toto dílo se zabývá školstvím u nás od 9. století do první světové války. Vyniká přesným a důkladným popisem v pozitivistickém duchu.

Obecnými dějinami školství a pedagogiky se zabýval též Otakar Kádner.²⁰ Svůj pozitivistický výklad dovádí do počátku třicátých let 20. století a „koření“ ho lehce nacionalistickým nádechem spojeným s odklonem od Rakousko-Uherska.

Do problematiky školství po roce 1918 nás uvádějí zejména knihy Ladislava Blatného,²¹ Vladimíra Štveráka²² a Jaroslava Kopáče.²³

Kopáčova práce vychází ze snahy vymanit se ze simplifikací padesátých let. Z novějších prací jsou podnětné spisy Zdenky Veselé,²⁴ Jana Cacha²⁵ nebo kolektivu autorů Jan Rýdl, Josef Valenta a Růžena Váňová.²⁶

Hodně prací o dějinách československého školství končí rokem 1938. Proto je velmi cenný příspěvek Františka Bosáka *Česká škola v době nacistického útlaku*²⁷ a jeho článek²⁸ ve *Výběru* o osudech jihočeských učitelů za okupace.

¹⁸ Klímek, A., *Velké dějiny země Koruny české 1918 – 1929*, sv. 13, Praha 2000; TÝŽ, *Velké dějiny země Koruny české 1929 – 1938*, sv. 14, Praha 2003.

¹⁹ Šafránek, J., *Školy české 1 – 2. Obraz jejich vývoje a osudů*, Praha 1913 – 1918.

²⁰ Kádner, O., *Vývoj a dnešní soustava školství 1 – 2*, Praha 1929 – 1931; TÝŽ, *Školství v republice Československé*, in: *Československá vlastivěda* 10, 1931, s. 7 – 222.

²¹ Blatný, L., *Přehled dějin pedagogiky*, Praha 1979.

²² Štverák, V., *Dějiny pedagogiky 1 – 2*, Praha 1981 – 1982.

²³ Kopáč, J., *Dějiny školství a pedagogiky v Československu 1. České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918 – 1928*, Praha 1971.

²⁴ Veselá, Z., *Příspěvek k dějinám českého školství*, Praha 1983; TÁŽ, *Vývoj české školy a učitelského vzdělávání*, Brno 1992; TÁŽ, *Vývoj českého školství*, Praha 1988.

²⁵ Cach, J., *Pedagogika a vědy jí blízké v Československu v letech 1918 až 1938*, Praha 1996.

²⁶ Váňová, R. – Rýdl, K. – Valenta, J., *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV/1. Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem*, Praha 1992.

²⁷ Bosák, F., *Česká škola v době nacistického útlaku. Příspěvek k dějinám českého školství od Mnichova po osvobození*, České Budějovice 1969.

²⁸ Bosák, F., *Perzekuce jihočeských učitelů za okupace*, *Výběr* 11, 1974, č. 3, s. 148 – 154.

Českou kulturou včetně školství na všech jeho stupních v době druhé světové války se zabýval ve své práci *Česká kultura za protektorátu*²⁹ Jiří Doležal. Přináší pokus o ucelený pohled na nejdůležitější stránky kulturního života tohoto pro naši vlast tragického období.

Důležitým příspěvkem k dějinám vyučování jsou též publikace odborného pracovníka Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze Františka Morkese.³⁰ Jeho *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích* zaznamenávají působení ministrů školství v určitém historickém přehledu a dávají jejich činnost do souvislosti s vývojem našeho školství.

Velice prospěšná mi byla při studiu *Encyklopedie Českých Budějovic*.³¹ Tato rozsáhlá publikace, na které spolupracovalo mnoho odborníků, je přehledná a čtivá, neztrácí však ani kvalitní odbornou stránku. Důležitá je i proto, že dodnes neexistují rozsáhlejší dějiny jihočeské metropole, zejména ve vztahu k vývoji školství.

Mezi nejlepší vzpomínkovou literaturu vážící se k Českým Budějovicím patří dvě knihy vzpomínek učitele Františka Rady.³² Tato půvabná kniha je velmi zajímavým příspěvkem ke každodennosti Českých Budějovic a ukazuje již zaniklý starosvětský ráz města.

S dějinami nižšího školství v jižních Čechách nás seznamuje spis učitele a později též okresního školního inspektora Emanuela Drobila.³³ Ve své práci se ohlíží za deseti lety trvání republiky, které

²⁹ Doležal, J., *Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie*, Praha 1996.

³⁰ Morkes, F., *Historický přehled postavení maturitní zkoušky a analýza jejích funkcí*, Praha 2003; TÝŽ, *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích (období let 1848 – 2001)*, Praha 2002.

³¹ *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998.

³² Rada, F., *Když se psalo c. k. Ze života Českých Budějovic na počátku století*, České Budějovice 1966; TÝŽ, *Když se psalo T. G. M. České Budějovice v prvním desetiletí republiky*, České Budějovice 1970.

³³ Drobil, E., *Národní školství v pohraničních okresech jihočeských. Historicko-statistický nástin*, České Budějovice 1928.

podle něho výrazně změnily naše národní školství, tj. školy obecné a měšťanské.

Zajímavé jsou též vzpomínky spisovatelky a pedagožky Zdeňky Bezděkové³⁴ a Aloise Řežába, který působil jako učitel a později i ředitel na několika měšťanských školách v našem regionu.³⁵

Několik podnětných studií vztahujících se k měšťanským školám se vyskytuje v časopise *Výběr*, který vydává pro dějiny našeho regionu Jihočeské muzeum. Jedná se o studie Dagmar Blümlové,³⁶ Václava Ambrože,³⁷ Marie Strakové³⁸ nebo Karla Veselého.³⁹

K osvětlení problematiky učitelského vzdělávání mi pomohly články Miroslava Novotného⁴⁰ a Jaroslava Koti,⁴¹ spis Jana Průchy⁴² či kniha Oldřicha Vančaty.⁴³ Institucí Českého učitelského ústavu v Českých Budějovicích v letech 1905 až 1948 se zabývaly ve svých diplomových pracích studentky Jana Brčáková⁴⁴ a Klára Kotilová.⁴⁵

Problematikou vzdělávání a školství před rokem 1918 v habsburské monarchii – ve vazbě na společenskou, politickou a

³⁴ Bezděková, Z., *Můj život s knihou*, České Budějovice 1995.

³⁵ Řežáb, A., *V jihočeské metropoli*, České Budějovice 1939.

³⁶ Blümlová, D., *Příběh českobudějovického učitele Václava Ambrože*, *Výběr* 39, 2002, č. 4, s. 342 – 352.

³⁷ Ambrož, V., *Měšťanské školy v Českých Budějovicích*, *Výběr* 9, 1972, č. 1, s. 8 – 15.

³⁸ Straková, M., *Zlivská škola v letech 1940 – 1945*, *Výběr* 32, 1995, č. 1, s. 34 – 38.

³⁹ Veselý, K., *Obnova jihočeského školství v letech 1945 – 1947*, *Výběr* 18, 1981, č. 2, s. 118 – 120.

⁴⁰ Novotný, M., *Příprava učitelů v Českých Budějovicích v letech 1945 – 1963*, in: *Věda v Československu v letech 1953 – 1963*, Praha 2000, s. 103 – 109.

⁴¹ Koča, J., *Učitelé v českých zemích na cestě k profesionalizaci*, in: Svobodný, P. – Havránek, J. (edd.), *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*, Praha 1996, s. 82 – 112.

⁴² Průcha, J., *Učitel. Současné poznatky o profesi*, Praha 2002.

⁴³ Vančata, O., *K úsilí jihočeského učitelstva o vysokoškolské vzdělání*, České Budějovice 1969.

⁴⁴ Brčáková, J., *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1905 – 1920*, Diplomová práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2005.

⁴⁵ Kotilová, K., *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1920 – 1948*, Diplomová práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2005.

nacionální situaci – se zabývaly i některé sborníky⁴⁶ z odborných konferencí nebo práce Hanelore Burger⁴⁷ a Gary B. Cohena.⁴⁸

Regionální literatura týkající se města Rudolfova se více či méně zabývá obecnými dějinami tohoto malého města nedaleko Českých Budějovic. Vedle toho v roce 1932 vyšel pamětní spis k 50. výročí založení české obecné školy na Rudolfově.⁴⁹

V roce 1985 vydal Místní národní výbor k výročí založení města publikaci *Rudolfov. Historie a současnost*,⁵⁰ která je nejvýznamnějším přehledem dějin města ve dvacátém století, přestože je značně schematická a ovlivněná dobou vzniku.

Ještě se můžeme zmínit o „prvorepublikové“ práci Václava Ambrože,⁵¹ jež více své těžiště má ve starší době. Další existující práce *Dějiny města Rudolfova* od Bedřicha Böhnela jsou dovedené jen do roku 1918.⁵²

Ve své práci jsem – vedle metody přímé vedoucí k popisu „skutečnosti“ na základě získaných údajů – využil komparativní postupy umožňující zobecnění a srovnání několika měšťanských škol, zejména z hlediska konstruování sociální paměti žáků – budoucích voličů a občanů první republiky stejně jako občanů protektorátu.

Některé materiály bylo možno použít jen na základě sondy, neboť rozsah fondů škol – navíc ne zcela zpracovaných – neumožňuje plné využití těchto materiálů pro (re)konstrukci obrazu školního roku na našem typu školy.

⁴⁶ Viz např. Bláhová, K. – Petrboř, V. (edd), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, Praha 2004; Binder, H. – Křikavová, B. – Velek, L. (edd.), *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867 – 1918*, Praha 2003.

⁴⁷ Burger, H., *Sprachrecht und Sprachgerechtigkeit im österreichischen Unterrichtswesen 1867 – 1918*, Wien 1995.

⁴⁸ Cohen, G. B., *Education and middle-class society in imperial Austria 1848 – 1918*, West Lafayette 1996.

⁴⁹ *Padesát let českého školství v Rudolfově (1882 – 1932)*, Rudolfov 1932.

⁵⁰ *Rudolfov. Historie a současnost*, Rudolfov 1985.

⁵¹ Ambrož, V., *Rudolfov, bývalé svobodné horní město císaře Rudolfa II. a českobudějovické dolů*, Rudolfov 1927.

⁵² Böhnel, B., *Dějiny města Rudolfova*, České Budějovice 1956.

2. NÁSTIN VÝVOJE ŠKOLSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1918 – 1945

Po rozpadu rakousko-uherské monarchie na podzim roku 1918 koncem první světové války, vzniká dohodou představitelů českého a slovenského národa samostatný stát, který v letech 1918 až 1920, po roce 1929, v roce 1938 a znovu v březnu 1939 prochází konflikty mezi humanitními a demokratickými ideály, reprezentovanými ideály prezidenta Tomáše G. Masaryka, a realitou, jež se projevuje mimo jiné krizí sociální, hospodářskou, politickou a snad i mravní.

Existence státu je rozrušena – v jeho kontinuitě – nejprve mnichovským diktátem západních velmocí a potom Protektorátem Čechy a Morava z iniciativy fašistického Německa. Česká věda a kultura dosahují v tomto období nebyvalého rozmachu a vytvářejí hodnoty evropského významu.⁵³

Československá republika byla vyhlášena 28. října 1918. Po roce 1918 přešlo školství pod správu československého ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO).⁵⁴ Prvním ministrem se stal sociální demokrat Gustav Habrman.

Toto ministerstvo se členilo na odbory (sekce). Ty se pak dále členily na oddělení. Odborů bylo celkem osm a jejich působnost byla následující: národní školství, střední školství, odborné školství, vysoké školy, národní osvěta (lidová výchova, věda a umění), věci církevní

---

⁵³ Cach, J., *Pedagogika*, s. 6.

⁵⁴ Funkce ministra MŠANO byla politická a proto se nevyžadovala odborná způsobilost. K tomu blíže Morkes, F., *Kapitoly o školství*, s. 22.

(cultus), věci povšechně legislativní, nadační, sociální péče o studentstvo a kulturní styky s cizinou.⁵⁵

V prvním rušném období se nově vzniklý stát soustředil na řešení následujících úkolů. Především šlo o vyrovnání stavu školství na celém území republiky a zvýšení počtu škol, o posílení úlohy státu nad školstvím a omezení vlivu církve, o modernizaci školství po stránce obsahové, a také v neposlední řadě o snahu dát žákům a studentům vysokoškolsky odborně a pedagogicky připravené učitele.

V prvních dvou letech se učitelé dožadovali řady reforem, ke mnohým z nich však nedošlo. Pro české děti v pohraničí byly zřízeny „menšinové“ národní školy.⁵⁶ Vliv církve byl brzy značně omezen.⁵⁷ Jednou ze zásadních změn bylo též zrušení povinného celibátu učitelů.⁵⁸

V roce 1919 byla zřízena česká Masarykova univerzita a Vysoká škola zemědělská a zvěrolékařská v Brně a Vysoká škola obchodní v Praze. Česká univerzita v Praze se zákonem z roku 1920 stala Karlovou univerzitou. V Bratislavě vznikla Univerzita J. A. Komenského.

Fakulty bohoslovecké byly zachovány jen na české a německé univerzitě v Praze. Kněží se vzdělávali ve zvláštních seminářích (alumnátech) v některých větších městech.

Školství v českých zemích a na Slovensku se postupně sjednocovalo. Na Slovensku byly školy vinou maďarizace velmi zanedbané. Proto bylo po válce prakticky nově budováno slovenské

---

⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 28.

⁵⁶ Zákon o menšinovém školství z 3. dubna 1919, který stanovil podmínky pro zřizování státních menšinových škol.

⁵⁷ Náboženské úkony nebyly povinnou součástí výuky a dobrovolný byl též učitelský dozor při těchto úkonech.

⁵⁸ Celibát učitelů byl zrušen zákonem v roce 1919. Od této doby se již učitelky nemusely po provdání vzdát svého učitelského místa. Určitá omezení se znovu objevila na podzim roku 1938 v souvislosti s umístěním učitelů z pohraničí.

školství.⁵⁹ Školství obou národních větví měl unifikovat tzv. malý školský zákon z roku 1922.⁶⁰

Podle tohoto zákona byla povinná školní docházka osmiletá, byla zavedena parita pohlaví v učitelských ústavech, snížil se maximální počet žáků ve třídě, byly zavedené nové vyučovací předměty⁶¹ a náboženství, jak už bylo naznačeno, se stalo předmětem nepovinným.

Reformní pedagogické hnutí v období první Československé republiky bylo projevem nespokojenosti s tehdejším školstvím. Tito reformní učitelé usilovali o moderní, demokratické a jednotné vzdělávání pro všechny děti.

Ve více než 50 pokusných reformních školách, které měly převážně celodenní provoz, kombinovali „pokusníci“ různé nové a originální metody a formy práce ve smyslu idejí činné a pracovní školy, hnutí za uměleckou výchovu a svobodnou školu.

Mezi nejznámější pokusné školy patřily Volná socialistická škola práce na Kladně (Čeněk Janout, František Náprstek), Pokusná škola v Holešovicích (Jaroslav Sedlák,⁶² Karel Žitný) nebo Dům dětství v Krnsku (Ladislav Švarc, Ferdinand Krch).

Základní školství tvořily dva typy škol: osmiletá obecná škola a tříletá měšťanská škola. Základem výuky bylo čtení a psaní. Do obecné školy chodily děti od šesti do čtrnácti let a byla povinná. Poté navazovala měšťanská škola. Tu tvořily tři třídy, ke kterým mohl být připojen jednoroční učební kurz.

Výuka na měšťanských školách byla tvořena těmito předměty: zeměpis, přírodopis, přírodopyt, náboženství, jazyk vyučovací, občanská nauka, dějepis, počty, geometrie, kreslení, pravopis, zpěv,

---

⁵⁹ Obecné školy mohly být zřizovány v každé obci, ve které podle tříletého průměru bylo 40 dětí školou povinných. Při obecné škole mohla být zřízena veřejná škola občanská (měšťanská), pokud do ní chodilo alespoň 400 dětí. Budování školství se zde setkávalo s řadou překážek, které bylo zapotřebí překonávat. Jednou z nich byl nedostatek učitelstva.

⁶⁰ Blatný, L., *Přehled*, s. 115.

⁶¹ Jsou to občanská nauka a ruční práce chlapecké.

⁶² K tomu blíže Sedlák, J., *Z lavice za katedru. Z paměti učitele*, Praha 1960.

ruční práce a tělesná výchova. Bylo též umožněno navštěvovat výuku němčiny a jiných jazyků, psaní na stroji a těsnopisu.⁶³

Bezprostřední poválečné období bylo také doprovázeno významným úsilím vytvořit moderní československou střední školu.⁶⁴ Nižší střední škola byla upravena od školního roku 1930/1931. Byl vytvořen společný dvouletý základ všech středních škol, na který navazovaly další dvě třídy nižšího stupně.

Vlastní cíl výuky na střední škole nebyl spatřován v množství jednotlivých poznatků, ale v harmonickém uspořádání poznatků a ve výcviku přesného a samostatného myšlení.⁶⁵

Současně s reformními snahami docházelo ke změnám v poměru jednotlivých středoškolských typů. V rozsáhlé míře se především měnila klasická gymnázia na reálná gymnázia, což vydatně podporovalo vytváření jednoho středoškolského gymnazijního typu. Značnou oblibu získávalo reformní reálné gymnázium.⁶⁶

Důležitou otázkou bylo též vzdělávání učitelů. V Praze byla založena v roce 1921 Škola vysokých studií pedagogických. V roce 1922 byla otevřena i v Brně. Učitelské studium zde trvalo dva roky.⁶⁷

Na gymnáziích vyučovali vysokoškolsky graduovaní profesori, museli ale složit zkoušku učitelské způsobilosti. Na ostatních školách vyučovali učitelé připravovaní v učitelských ústavech s maturitou.

Veškeré úsilí o rozvoj školství i pedagogické teorie přerušila šestiletá fašistická okupace, která měla pro celou naši společnost neblahé důsledky. Ve školství znamenala nejen jeho okleštění, ale přímo deformaci, neboť nacisté je přizpůsobovali potřebám germanizace a fašistické politiky „převýchovy“ české mládeže.⁶⁸

⁶³ Králíková, M. – Nečesaný, J. – Spěváček, V., *Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích*, Praha 1977, s. 50.

⁶⁴ Veselá, Z., *Vývoj českého školství*, s. 89.

⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 96.

⁶⁶ Veselá, Z., *Vývoj české školy*, s. 88.

⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 108.

⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 127.

Po 17. listopadu 1939 byly uzavřeny všechny české vysoké školy i některé střední školy.⁶⁹ Byla tím radikálně omezená i možnost studia na českých středních školách.

Jednu z nejzajímavějších, ale i nejdůležitějších kapitol nacistické kulturní politiky představuje její vztah ke školství. Nacisté si uvědomovali, jaké úsilí, energii a houževnatost vyvinula česká společnost při zakládání škol, a věděli, jak vnímavá je vůči všem činům proti českým národním zájmům.. Nacisté nevymáhali na českých rodičích, aby jejich děti docházely do německých škol, ale rozhodli se pro postupné vnitřní ovládnutí českého školství, aby tak dosáhli zásadní přeměny – jeho likvidace jako národní kulturní instituce.⁷⁰

Po uzavření vysokých škol následovala redukce humanitního školství, přeměna měšťanské školy ve výběrovou a obecná škola s osmi třídami se rozšířila v daleko větším měřítku než před okupací, což již samo o sobě ohrožovalo úroveň všeobecné vzdělanosti. Na to se vázaly změny osnov a celkového zaměření výuky.⁷¹

Měšťanská škola byla změněna na tzv. školu hlavní, byl na ní značně omezen počet žáků, neboť se podle vládního nařízení ze dne 14. srpna 1941 stala výběrovou čtyřtřídní školou a byla připojena ke čtvrtému ročníku obecné školy.

Podle výnosu MŠANO ze dne 25. května 1943 byl zpřísněn výběr na hlavní školu natolik, že mohlo být přijato nejvýše 35 % všech žáků, kteří navštěvovali čtvrtý postupný ročník obecných škol.⁷²

Vstup na hlavní školu byl ještě ztížen přijímací zkouškou, která byla jak písemná tak i ústní. V obou případech se konala zkouška z němčiny, z češtiny a z matematiky. Jako součást germanizace byla i na hlavní škole rozšiřována výuka němčiny.⁷³

⁶⁹ Bosák, F., *Česká škola*, s. 21.

⁷⁰ Doležal, J., *c. d.*, s. 35.

⁷¹ TAMTÉŽ, s. 80.

⁷² Veselá, Z., *Vývoj české školy*, s. 128.

⁷³ TAMTÉŽ, s. 129.

Ze škol po roce 1942 zmizela výuka dějepisu a byla nahrazena víceméně jen výukou geografie Třetí říše.

Ze škol byli vyloučeni žáci i učitelé židovského původu. Studenti, jejichž známkový průměr překračoval určitý koeficient, museli též odejít.

Učitelé museli složit slib věrnosti A. Hitlerovi, absolvovat povinnou zkoušku z německého jazyka, účastnit se přeškolovacích kurzů. Kdo neuspěl, dostal nižší plat nebo mohl být penzionován.

Po skončení druhé světové války bylo prvořadým úkolem obnovit rozvrácené obecné školství, opětovně otevřít nacisty uzavřené střední školy a zahájit výuku na vysokých školách, které byly v roce 1939 násilně uzavřeny.⁷⁴

Podle Košického vládního programu⁷⁵ byla provedena očista našeho školství od kolaborantů s Němci, zrádců a nepřátel. Bylo zapotřebí vytvořit nové učební osnovy a učebnice a rozšířit síť vzdělávacích institucí.⁷⁶

Dekretem prezidenta Eduarda Beneše byly zřízeny při univerzitách pedagogické fakulty, které zahájily činnost 1. září 1946. Byla obnovena univerzita v Olomouci, existující již od roku 1573, ale několikrát přemísťovaná a konečně v roce 1855 zrušená.

Prosazovala se myšlenka zestátnění škol a vytvoření jednotného školství. Školským zákonem č. 95/1948 Sb., schváleným dne 21. dubna 1948, se poprvé v historii československého školství vytváří jednotná státní školská soustava.⁷⁷

Zestátnila se většina škol, některé nestátní vzdělávací instituce přesto mohly existovat. Zrušeny byly církevní školy. Obecné vzdělání

---

⁷⁴ Původně měly být vysoké školy uzavřené jen tři roky, zavřené však zůstaly po celou dobu války. Prvním ministrem MŠANO v poválečném Československu se stal Zdeněk Nejedlý. Srovnej Morkes, F., *Kapitoly o školství*, s. 52.

⁷⁵ Tento vládní program byl vyhlášen v Košicích 5. dubna 1945.

⁷⁶ Blatný, L., *Přehled*, s. 38 an.

⁷⁷ Štverák, V., *Dějiny pedagogiky 2*, s. 308.

mělo být pro veškerou mládež povinné, jednotné a bezplatné. Školní docházka byla prodloužena z osmi na devět let.

Významné bylo, že zákon stanovil nově vertikální strukturu školské soustavy.⁷⁸ Školy se podle něj dělily na mateřské (pro děti věku 3 až 6 let), národní (pětileté školy I. stupně), střední (čtyřleté školy II. stupně), na gymnázia, školy odborné a vyšší školy (dvou až pětileté školy III. stupně) a základní odborné školy (povinné školy III. stupně, zpravidla tříleté, pro odborné vzdělávání mládeže po dokončení devítileté školní povinnosti).

Je ovšem nutné zmínit i to, že v přímé návaznosti na zákon o jednotné škole byly zřizovány také školní družiny (plnící své povinnosti i ve volných dnech a o prázdninách).⁷⁹

---

⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 309.

⁷⁹ Morkes, F., *Kapitoly o školství*, s. 55.

3. ČESKÉ BUDĚJOVICE A JEJICH ŠKOLY DO PRVNÍ POLOVINY 20. STOLETÍ

České Budějovice byly založeny jako královské město roku 1265 rozhodnutím českého krále Přemysla Otakara II. těsně na soutoku Vltavy s Malší, na půdě dosud vcelku neosídlené nebo, jak říkáme, na zeleném drnu.

Místo na soutoku hlavní řeky jihočeské vodní sítě s jejím dosud největším přítokem zprava, uprostřed Českobudějovické pánve, jednoznačně ukazuje, že jde o polohu zeměpisně významnou. To dobře vystihli už zakladatelé města a vybavili je velkolepým půdorysným založením, na němž pak vypsalo ve skutečnou jihočeskou metropoli.⁸⁰

Počátky vzdělávání na území města České Budějovice se datují již do první poloviny čtrnáctého století. První písemný doklad o existenci dvoutřídní městské školy pochází z roku 1373.⁸¹

Škola u kostela svatého Mikuláše spolu se školou u kostela svatého Prokopa a Jana Křtitele na Starém Městě představovala až do příchodu piaristů do města a do počátku tereziánských reforem hlavní vzdělávací instituci ve městě.⁸²

Za vyšším vzděláním putovali místní studenti hlavně na jezuitská gymnázia v Jindřichově Hradci a Českém Krumlově nebo později na různé univerzity.

---

⁸⁰ Pavel, J. – Šamánková, E., *České Budějovice*, Praha 1979, s. 7. K tomu blíže *Encyklopedie*, s. 80 – 87; stručněji Pletzer, K., *České Budějovice. Královské město na jihu Čech*, České Budějovice 1991.

⁸¹ *Encyklopedie*, s. 489.

⁸² Do počátku 16. století zde působila také židovská škola u synagogy.

S příchodem piaristů do Českých Budějovic v roce 1762 souvisí počátky vyššího vzdělávání ve městě.⁸³ Piaristé otevřeli ve městě gymnázium a postavěli si vlastní kolej.⁸⁴

Po roce 1774 v rámci tzv. tereziánských reforem představovala základní stupeň triviální škola. Vyšším stupněm byla hlavní škola. Výuka triviální školy zahrnovala vedle náboženství, čtení, psaní a počtů i základy praktické činnosti v zemědělství a řemeslech. V hlavní škole se probíraly i základy latiny, zeměpisu a dějepisu, přírodopisu, slohu, kreslení a měřičství.⁸⁵

Kdo chtěl studovat na gymnáziu, musel předtím samozřejmě absolvovat hlavní školu. V Českých Budějovicích vznikla triviální škola z původní staroměstské farní školy. Zde mohli nabýt vzdělání výhradně chlapci. Pro dívky byla určena triviální škola u svatého Mikuláše, která se v roce 1766 vydělila z městské školy.⁸⁶

V roce 1791 byla městská škola při piaristickém gymnáziu povýšena na trojtřídní, později čtyřtřídní školu hlavní. Pro přípravu učitelů triviálních škol byl zřízen při této škole kurz.⁸⁷

Českobudějovické nižší školy byly řízeny místním farářem a zástupci města, které zajišťovalo jejich provoz po finanční stránce. Základní správní jednotkou se stal vikariát, který byl podřízen krajskému vizitačnímu školnímu komisaři. Prvním krajským vizitačním školním komisařem byl roku 1787 jmenován Josef Kretzer.⁸⁸ Ten také dohlížel spolu s krajským hejtmanem na práci gymnázia.

---

⁸³ K příchodu piaristů do Českých Budějovic viz Martínek, Z., *Založení piaristické koleje v Českých Budějovicích*, Jihočeský sborník historický 50, 1981, s. 17 – 22.

⁸⁴ Když vznikla v roce 1784 nová diecéze se sídlem v Českých Budějovicích, přenechali jí piaristé svou budovu a přestěhovali se do bývalého dominikánského konventu.

⁸⁵ *Encyklopedie*, s. 489.

⁸⁶ TAMTÉŽ.

⁸⁷ Tento kurz (tzv. preparanda) pro učitele triviálních škol trval nejdříve tři měsíce a později byl prodloužen na šest měsíců.

⁸⁸ TAMTÉŽ. Vyšší stupeň školské správy představovala zemská školní komise při českém guberniu.

Vyšší vzdělání ve městě od počátku 19. století poskytoval vzdělání chtivým zájemcům biskupský seminář (založený roku 1803) a filozofický ústav (založený roku 1804).

V rámci reformy z roku 1805 se obnovil vliv církve na školu, který zůstal zachován prakticky do šedesátých let 19. století.⁸⁹ Na státní úrovni byly českobudějovické školy řízeny místním magistrátem a okresním školním úřadem. Nadřízeným orgánem okresního školního úřadu byla zemská školní rada.

Církevní dozor byl v kompetenci místního faráře jakožto přímého nadřízeného učitele. Nad místním farářem byl vikariát a okresní školní dozorce podřízený biskupskému ordinariátu, který pověřoval vždy některého z budějovických kanovníků zásadní funkcí diecézního školního inspektora.

Do počátku šedesátých let 19. století se síť škol v Českých Budějovicích obohatila o některé nové školy. V roce 1860 ve městě působilo osmitřídní gymnázium, při hlavní škole dvoutřídní učitelský ústav, trojtřídní nižší reálka, čtyřtřídní krajská hlavní škola, triviální škola na Starém Městě⁹⁰ a čtyřtřídní dívčí škola.

Po prosazení reformy po roce 1864 se škola stala definitivně nekonfesijní institucí přístupnou všem bez rozdílu vyznání. Dozor nad školami a jejich povolováním přešel na bedra orgánů státní správy. Školy mohly však zřizovat za určitých přesně daných podmínek i obce, spolky či církevní instituce.⁹¹

Záležitosti škol spravovalo po roce 1867 v nově vzniklém dualistickém Rakousko-Uhersku znovu obnovené ministerstvo kultury a vyučování, jemuž podléhaly zemské a okresní školní rady.⁹² Okresním školním radám podléhaly místní školní rady. V Českých Budějovicích

---

⁸⁹ Postavení církve bylo vymezeno i roku 1855, kdy byl uzavřen konkordát mezi rakouským císařstvím a Svatým stolcem, který vymezoval jejich vzájemné vztahy.

⁹⁰ Byla to škola pouze pro chlapce.

⁹¹ Srovnej Řežáb, A., *V jihočeské metropoli*, s. 31.

⁹² Podrobněji Morkes, F., *Kapitoly o školství*, s. 10 – 12.

byly založeny dvě místní a okresní školní rady. Jedna sloužila pro potřeby českobudějovických Čechů a druhá pro potřeby místních Němců.

Budování vlastního školství se stalo mezi oběma budějovickými národnostmi nejen prvořadou otázkou, ale i prestižní a vysoce důležitou záležitostí, jejíž ozvěny velmi ovlivňovaly dění v celém městě.

Protože rozvoj českého školství se v Českých Budějovicích potýkal s nepřízní převážně německého místního zastupitelstva, hlavní iniciativa musela být vyvinuta ze strany českobudějovického biskupství a několika spolků i institucí.

Šlo zejména o českobudějovické biskupství, místní ženské kongregace, Besedu řemeslnicko-živnostenskou, Obchodní a živnostenskou komoru, Záložnu českobudějovickou, Besedu českobudějovickou, Matici školskou a Dámský spolek Ludmila.⁹³

Také na německé straně se angažovaly spolky a instituce. Při zřizování německých dívčích škol připadla důležitá role Dámskému spolku pro zřízení a udržování dívčí pokračovací školy.

V roce 1868 došlo k založení prvního českého gymnázia v Českých Budějovicích, jehož zakladatelem byl místní biskup a horlivý vlastenec Jan Valerián Jirsík.⁹⁴ Počátky tohoto gymnázia jsou spjaty se vznikem studentského semináře pro nemajetné chlapce, který biskup Jirsík zřídil roku 1853. Od školního roku 1911/1912 zde mohly studovat s chlapci i dívky (privatistky). První řádná studentka byla však přijata ke studiu až ve školním roce 1918/1919.

O české školství se velmi zasloužil mimo biskupa Jirsíka též významný advokát a politik August Zátka. Zátka byl od roku 1870

---

⁹³ *Encyklopedie*, s. 490.

⁹⁴ Němci Jirsíka hanlivě označovali jako „husitského“ biskupa. Podrobné informace o jeho životě uvádí Kadlec, J., *Jan Valerián Jirsík*, České Budějovice 1993.

mluvčím českobudějovických Čechů a stál též u zrodu místní Matice školské.⁹⁵

Oba národnostní rivalové chápali význam dívčího vzdělání, které bylo dosud omezeno pokračovacími kurzy při hlavní škole. Proto se přičinili o vznik dívčího školství ve městě postupně na všech stupních nově se tvořící školské struktury.⁹⁶

Novinkou ve školní soustavě se staly opatrovny,⁹⁷ jejichž vznik se datuje po roce 1859. První česká opatrovna ve městě vznikla až roku 1882 v Hrnčířské ulici (dnešní ulice Bedřicha Smetany) a od roku 1886 v Domě U svatého Josefa.

Město bylo od roku 1879 rozděleno na čtyři školní čtvrti.⁹⁸ Do každé z nich a do přiškolených venkovských obcí se Češi i Němci snažili umístit své vlastní školy obecné a na ně navazující školy měšťanské. To jen dokládá, jak velký zájem na národním školství měly obě strany.⁹⁹

Absolventi měšťanských škol, které navazovaly na předcházející hlavní školy, mohli vstupovat na různé druhy odborných škol i do učitelských ústavů. Český učitelský ústav byl založen v našem městě v roce 1905.

Strukturu školství dotvářely mimo jiné i školy umělecké a ústav hluchoněmých. Tento ústav byl první speciální školské zařízení ve městě.

Po vzniku Československa, v říjnu 1918, převzal stát stávající školskou soustavu s jejími klady i zápory. V letech 1918 až 1923

---

⁹⁵ K osobnosti A. Zátky Strnad, R., *Dr. August Zátka*, České Budějovice 1927.

⁹⁶ Byly to jak národní školy tak i odborné školy, lyceum, učitelské ústavy. A ještě před rokem 1918 tak mohly i dívky studovat doposud jen chlapecká gymnázia.

⁹⁷ Užívá se i termín mateřská škola.

⁹⁸ Tvořily je: vnitřní město, Pražské předměstí, Vídeňské předměstí a Linecké předměstí.

⁹⁹ V roce 1897 byla z příspěví Matice školské otevřena česká obecná škola na Lineckém předměstí. Tak byly konečně české školy ve všech čtyřech obvodech města, právě tak jako školy německé. K historii této školy Sak, R., *Sto let školní budovy základní školy v ulici Matice školské v Českých Budějovicích 1901 – 2001*, České Budějovice 2000. K obecným souvislostem politicko – nacionálních zápasů o školy v rámci Předlitavska viz Cohen, G. B., *Education*.

proběhly výrazné změny i v českobudějovickém školství. Zejména došlo k redukci doposud upřednostňovaného a tudíž reálně předimenzovaného německého školství.

Některé školy zanikly, jiné se sloučily, některé byly přestěhovány do náhradních objektů. Uvolněné školní budovy dostaly české školy, které začaly být výrazněji podporovány.¹⁰⁰

Síť českých škol se na rozdíl od německých v meziválečném období rozšiřovala. Tato nová vzdělávací zařízení vznikala buď přeměnou již existujících ústavů, takto vznikla II. průmyslová škola strojnická nebo Spolkové reformní reálné gymnázium Jany Zátkové, nebo byly školy nově zřizovány. Tímto způsobem vznikly některé měšťanské a odborné školy.

Od roku 1919 ve městě působila také Samostatná veřejná pomocná škola v Českých Budějovicích. Do roku 1929 byla součástí 4. obecné školy v Hardtmuthově ulici (dnešní Mánesova ulice). Později měla své sídlo ve Štítného ulici.

Učitel František Rada vzpomíná ve své knize na prvorepublikové střední školství v našem městě: „České Budějovice prosluly velkým počtem středních škol – celkem jich tu bylo čtrnáct. Jen v Praze a v Brně jich měli více. Byly tu dvě klasická gymnázia, české a německé, reálné gymnázium, německé reálné gymnázium děčínského typu, reformní reálné gymnázium, reálka, dívčí reálné gymnázium, učitelský ústav s dívčími pobočkami, dva klášterní ženské učitelské ústavy, německý koedukační učitelský ústav, spolkový ústav pro vzdělání učitelek domácích nauk, klášterní ústav pěstounek. Obchodní akademie byla otevřena 1. září 1918. České střední školy zaznamenaly v roce 1922 veliký vzrůst počtu žactva. České gymnázium mělo v sedmnácti třídách 709 žáků, reálka v šestnácti třídách 474 žáky a německé gymnázium spojené s reálným v patnácti třídách jenom 388 žáků. Na jednu třídu českých ústavů připadalo tedy 30 – 41 žáků,

kdežto v německých ústavech 26 žáků, a přitom Němci stále naříkali na utlačování svého školství.“¹⁰¹

I ve školské správě došlo po roce 1918 ke změnám. Především byla zrušena dualita správních orgánů podle národnostního hlediska. Školské úřady pro české i německé školy byly od této doby společné. Záležitosti škol v meziválečném období ve městě řídily okresní školní výbor a jemu podřízená místní školní rada.

Po zabrání republiky v roce 1939, oficiálně vzniku protektorátu, i v našem městě byly zřízeny orgány německé okupační správy, které provedly razantní změny ve správě města včetně oblasti školství. Došlo například k nárůstu počtu vyučovacích hodin německého jazyka nebo ke změnám v kvalifikačním řádu.

Zásahy proti jednotlivým školám v oblastech s německou menšinou motivovali nutností nápravy „křivd,“ které Němcům způsobila první republika.¹⁰²

Ze škol byli vyloučeni všichni židovští studenti. Došlo k masivnímu úbytku českých studentů na gymnáziích, jež byly i redukovány ve svém počtu. V roce 1944/1945 se již prakticky nerealizovala výuka v maturitních ročnících, jejichž studenti byli přiděleni k pomocným složkám.¹⁰³ I na českobudějovických školách došlo k výraznému poklesu počtu studentů.

Výuka během školního roku byla za druhé světové války mnohdy přerušována uhelnými prázdninami, zabíráním školních budov a častým stěhováním škol. Nacisté kladli v koncepci českého školství na první místo tělesný rozvoj, pak výchovu charakteru a až nakonec rozvoj intelektu.¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ *Encyklopedie*, s. 491.

¹⁰¹ Rada, F., *Když se psalo T. G. M.*, s. 137 – 138.

¹⁰² Bosák, F., *Česká škola*, s. 59.

¹⁰³ O maturitní zkoušce v dějinném kontextu Morkes, F., *Historický přehled*.

¹⁰⁴ Bosák, F., *Česká škola*, s. 60.

Po skončení války bylo téměř veškeré obyvatelstvo německé národnosti odsunuto, čímž se úplně změnil poměr počtu obyvatel ve městě. V roce 1945 byly uzavřeny a zrušeny všechny zdejší německé školy. České školy byly obnoveny v rozsahu z doby před vypuknutím druhé světové války, ve stavu na sklonku samostatného Československa.

V plném předválečném rozsahu však české školy fungovaly jen tři roky do roku 1948. Po roce 1948 nastala ve školství důkladná reorganizace. Doba nám „zrudla“. Gymnázia se změnila z osmiletých na čtyřletá, jejich nižší ročníky byly přičleněny k dřívějším měšťanským školám. Měšťanské školy se postupně měly stát novým osmitřídním typem střední školy.¹⁰⁵

Také počátky vysokého školství v Českých Budějovicích se datují rokem 1948. Tehdy vznikla z iniciativy Zdeňka Nejedlého fakulta pro přípravu učitelů druhého stupně školské soustavy. Fakulta byla činná od školního roku 1948/1949 jako pobočka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ *Encyklopedie*, s. 491.

¹⁰⁶ TAMTÉŽ, s. 171. Tato fakulta korunovala dlouhodobé předválečné úsilí místních představitelů o vybudování první vysoké školy v jihočeském regionu. Měla se stát kulturním i vědeckým ohniskem celého regionu a pomoci k jeho všestrannému rozvoji. V dalším vývoji se však osamostatnila jako Vyšší pedagogická škola a později samostatná Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích – viz Novotný, M., *Příprava učitelů*.

4. MĚŠŤANSKÉ ŠKOLY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH A JEJICH MÍSTO V SYSTÉMU NAŠEHO ŠKOLSTVÍ

Než se budeme zabývat samotnými měšťanskými školami, podíváme se ve stručnosti na jejich předchůdkyně, na to, jaké měly ve své době poslání. Jestliže po celý středověk a také v 17. století a v době císaře Karla VI. nemáme o školství v českých zemích rozsáhlejší informace, stává se středem pozornosti doba „tereziánská“ se svými převratnými školskými reformami.¹⁰⁷

Poprvé tehdy v dějinách školství ve střední Evropě zasahuje stát vědomě do jeho organizace obsáhlými nařízeními a průběžně se stará i o jejich dodržování. Snaha o modernizaci státní správy i celé monarchie se nemohla obejít bez cílevědomého úsilí o zlepšení školní výuky, jež měla přinést nejen nárůst gramotnosti.

Mezníkem ve vývoji školství byl i 21. červenec 1773, kdy byl zrušen řád Tovaryšstva Ježíšova budou papeže Klimenta XIV. Od této doby se začala postupně prosazovat demokratizace a laicizace školství a úsilí o vytváření jednotného školského systému.

Za vlády císařovny a české královny Marie Terezie byl vydán 6. prosince 1774 tzv. Všeobecný školní řád,¹⁰⁸ který byl výsledkem delších předběžných návrhů a jednání. S určitými změnami platil až do roku 1869. Tento dokument vypracoval opat zaháňského augustiniánského kláštera Johann Ignác Felbiger (1724 – 1788), který ve skutečnosti byl pruským poddaným a obdivovatelem „učitele

---

¹⁰⁷ Trojan, J., *Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17. až 19. století. Jejich sociální postavení, společenská funkce a význam ve vývoji národní hudební kultury*, Praha 2000, s. 11 – 13.

¹⁰⁸ Jeho přesný název zněl „Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt-, und Trivialschulen in sämtlichen Kayserl. Königl. Erbländern.“

národů“ J. A. Komenského, což ovšem nikterak nepřekáželo – koneckonců ideolog středoevropských osvěcenských reforem a osobní lékař Marie Terezie Gerhard van Swieten (1700 – 1772) byl původem Holanďan.

Tím byl dán základ organizace nižšího školství. Byla zavedena povinná šestiletá školní docházka¹⁰⁹ a trojstupňová soustava škol triviálních, hlavních a normálních.¹¹⁰

Triviální školy o jedné až dvou třídách s jedním nebo dvěma učiteli byly zřizovány ve městech, městečkách a vsích s farami nebo filiálními kostely. Vyučovalo se v nich náboženství a trivium, tj. čtení, psaní a počtům. Dále se mohlo vyučování obohatit o „návod k počestnosti a hospodářství.“ Byla-li v obci fara, byly školy farní, nebyla-li, byly školy filiální.¹¹¹

Hlavní školy měly být ve větších městech nebo alespoň v krajském městě. Byly trojtřídní až čtyřtřídní se třemi učiteli. Zde se probíraly vedle látky škol triviálních základy latiny, dějepisu, přírodopisu, zeměpisu, kreslení, slohu a měřičství. Absolvování této školy bylo předpokladem ke studiu na gymnáziu.

Na hlavních školách v českých městech byla v první třídě vyučovacím jazykem čeština, ve druhé třídě čeština i němčina a ve třetí třídě již jen němčina.¹¹²

Normální školy byly o čtyřech ročnících se čtyřmi učiteli. Měly většinou společný studijní plán se školami hlavními. Tento plán byl však v některých směrech prohloubený. Latině se vyučovalo s ohledem na budoucí praktická povolání lékárníků a ranhojičů a pro ty, kdo chtěli následně studovat na některém z gymnázií. Žákům se během studia poskytl „návod“ k tvorbě písemností, hospodářství a

---

¹⁰⁹ Povinnost školní docházky byla však dost volná, což dokládá i skutečnost, že v roce 1808 bylo v Čechách 360 552 školou povinných dětí. Pravidelně však školu navštěvovalo jen 251 491 dětí. Srovnej Kádner, O., *Vývoj 1*, s. 78.

¹¹⁰ Šafránek, J., *Školy 1*, s. 218.

¹¹¹ TAMTÉŽ, s. 256.

¹¹² TAMTÉŽ, s. 267.

zemědělství, základy přírodovědy, zeměpisu a jakýsi úvod do zeměměřičství, stavitelství, mechaniky a kreslení. Ten, kdo vystudoval tuto školu, byl kvalifikován pro učitelské povolání. Výuka zde probíhala pouze v němčině.

V roce 1848 byl publikován Nástin základních zásad pro veřejné vyučování v Rakousku. Ten školství dělil do třech oddělení: nižší čili národní školy, střední školy a školy vysoké.¹¹³

V prvním oddělení se učilo náboženství, čtení, psaní, počty, přírodopis, lidopis, vlastivěda, praktické dovednosti, tělocvik a zpěv. V druhém oddělení byla zařazena gymnázia, měšťanské a reálné školy a ostatní střední školy. Pro nás je důležité, že měšťanská škola byla chápána jako střední článek mezi školou národní a ústavem technickým. Do třetího oddělení spadaly univerzity a technické školy.

O rok později byl vydán Nástin organizace gymnázií a reálek v Rakousku, který předchází nástinu zpřesňoval a uváděl do praxe. Reálka byla organizována ve dvou stupních. Nižší stupeň (Unterrealschulen oder Bürgerschulen) měl jednak zabezpečit úkol pozdějších škol měšťanských, tj. připravovat pro praktický život, jednak byl průpravou pro reálku vyšší.¹¹⁴

V květnu 1869 byl vydán „Zákon říšský ze dne 14. května 1869, jímžto ustanovují se pravidla vyučování ve školách obecných.“¹¹⁵ Na přípravě zákona se podíleli nejvíce ministr kultu a vyučování dr. Leopold Hasner,¹¹⁶ dvorní rada prof. Adolf Beer a sekční šéf prof. Julius Antonín Glaser.

Tento zákon se stal základním stavebním kamenem pro naše školství po celá dlouhá desetiletí a byl v podstatě překonán až po druhé světové válce zákonem o jednotné škole z dubna 1948.¹¹⁷

¹¹³ Veselá, Z., *Vývoj české školy*, s. 30.

¹¹⁴ TAMTÉŽ, s. 31 – 32.

¹¹⁵ TAMTÉŽ, s. 42 – 43.

¹¹⁶ L. Hasner se narodil v Praze. Pocházel ze staré úřednické rodiny, studoval na pražské univerzitě. Po krátký čas redigoval pražské noviny Prager Zeitung. Působil jako učitel na pražské univerzitě a od roku 1865 na univerzitě ve Vídni.

¹¹⁷ Morkes, F., *Kapitoly o školství*, s. 10 – 13.

Změnil úlohu a postavení obecných škol. Ty byly nyní postaveny do pozice důležité výchovné instituce, která je nezbytná pro veškerý další rozvoj státu. Školní docházka se prodloužila na osm let. Příprava učitelů se měla odehrávat na bezplatných čtyřletých učitelských ústavech. Zákon dále stanovil zásady financování školy, ale i požadavky na umístění a stavbu školní budovy.¹¹⁸

Lze též říci, že tzv. „Hasnerův zákon,“ který platil od školního roku 1870/1871, zavedl obecné a měšťanské školy. Obecné školy zaujaly ve školské soustavě místo bývalých škol triviálních a měšťanské školy nahradily bývalé školy hlavní.¹¹⁹

Přestože byl českobudějovický politický okres převážně český, Němci měli převahu v nově zřízených školních úřadech. V této situaci asi nepřekvapí, že když v roce 1871 vznikla první měšťanská škola dívčí ve městě, byla německá. A o pět let později ji následovala stejná škola pro chlapce, opět německá. Obě tyto školy sídlily ve školní budově v Kanovnické ulici.¹²⁰

Boj o českou měšťanskou školu ve městě byl mnohem urputnější než o kteroukoliv školu obecnou.¹²¹ Do roku 1885 byly snahy o české měšťanky bez jakéhokoliv zdárného výsledku. Tehdy se ovšem na počátku roku stal okresním školním inspektorem prof. František Smolík, který při nástupu do funkce vyjádřil ochotu pomoci.

V říjnu 1885 sepsal dr. August Zátka žádost o zřízení českých měšťanských škol v Českých Budějovicích. Žádost, kterou podepsalo 160 občanů, byla podána 28. listopadu sněmu království Českého.

---

¹¹⁸ Zákon též určoval nejvyšší možné počty žáků ve třídách a maximální úvazek učitelů.

¹¹⁹ Hlavní škola ve městě měla v roce 1861 367 žáků a vyučovali na ní čtyři učitelé. Řežáb, A., *V jihočeské metropoli*, s. 34.

¹²⁰ V roce 1897 zahájila činnost německá II. měšťanská škola dívčí a v roce 1906 německá II. měšťanská škola chlapecká. TAMTÉŽ, s. 35.

¹²¹ Příčiněním biskupa Jirsíka a Českobudějovické besedy byla 4. října 1871 otevřena soukromá česká obecná škola dívčí u sv. Josefa. O vznik soukromé české obecné školy chlapecké, která spatřila světlo světa 1. října 1873, se zasadila Matice školská a dr. A. Zátka. Na chlapecké obecné škole působil jako řídící učitel Václav Novotný, který byl otcem historika a univerzitního profesora Václava Novotného. Tyto dvě jmenované školy byly první dvě české obecné školy, které v Českých Budějovicích zahájily činnost po vydání tzv. „Hasnerova zákona.“

Sněm rozhodl na svém zasedání 13. ledna 1886, aby se žádost postoupila zemské školní radě s kladným doporučením.¹²²

Zemská školní rada nařídila 23. dubna 1886 okresní školní radě pro německý okres komisionální jednání se všemi účastníky. Toto jednání, které řídil okresní komisař Albert Hrubý, proběhlo 7. června 1886. Pro se vyslovila místní školní rada v Českých Budějovicích¹²³ a obecní zastupitelstvo ve Čtyřech Dvorech.¹²⁴ Proti se postavilo obecní zastupitelstvo Mladého¹²⁵ a Č. Budějovic.¹²⁶ Žádost byla tímto zamítnuta.

Zemská školní rada až 9. prosince 1888 sdělila, že „nevyhověla žádosti z důvodu, že dobrovolného dohodnutí stran nebylo dosaženo a také zákon ze dne 19. února 1870 o zřízení škol nestanoví, ve které obci se má měšťanská škola zřídit. Proto také při nynějším stavu zákonodárství nelze žádné obce ke zřízení měšťanské školy donutit.“¹²⁷

August Zátka se však proti tomuto rozhodnutí odvolal k ministerstvu kultu a vyučování, které zrušilo rozhodnutí zemské školní rady a nařídilo nové jednání.

Při novém jednání 26. září 1890 byla pro vybudování české měšťanské školy zastupitelstva obcí Hluboké, Lišova a Trhových Svinů i místní školní rada v Č. Budějovicích. Ale proti se opět postavili České Budějovice, Čtyři Dvory i Mladé.

Dr. Zátka se ovšem ani tímto odmítnutím nedal odradit. Předložil zemské školní radě 12. dubna 1891 prohlášení 1035 českých rodičů a zákonných zástupců. Zemská školní rada nařídila opětovné jednání, které vedl místodržitelský koncipista Otakar Kalandra.

¹²² Ambrož, V., *Měšťanské školy*, s. 8.

¹²³ Místní školní radu zastupovali: advokát dr. František Dlouhý, předseda místní obchodní komory A. J. Effmert, majitel dolů V. Neubauer.

¹²⁴ Obec Čtyři Dvory zastupoval radní Václav Schimeczek.

¹²⁵ Obec Mladé zastupoval představený J. Liebel.

¹²⁶ České Budějovice zastupovali: advokát dr. Vendelín Rziha, ředitel německé reálky J. Zuleger, purkmistr Jan Stegmann.

¹²⁷ TAMTÉŽ, s. 9.

Kýžený úspěch se nakonec dostavil. Na základě vynesení ministerstva kultu a vyučování ze dne 18. března 1889 č. 2823, ustanovila zemská školní rada rozhodnutím ze dne 11. listopadu 1892 č. 29.331, že se má v Českých Budějovicích zřídit měšťanská škola s vyučovací řečí českou, jak pro chlapce tak i pro dívky, a že správa má být svěřena řediteli měšťanské školy chlapecké.¹²⁸

Proti rozhodnutí o vzniku měšťanských škol s vyučovacím jazykem českým se ohradilo město a dalo odvolání k ministerstvu kultu a vyučování. Ministerstvo toto odvolání následně zamítlo. Ustanovilo však, aby byly počátkem školního roku 1893/1894 otevřeny pouze první třídy těchto škol.

Na základě vynesení zemské školní rady v důsledku neodkladného otevření měšťanských škol a zatímního obsazení učitelských míst ustanovila okresní školní rada zatímním ředitelem dosavadního definitivního učitele obecné školy chlapecké v Č. Budějovicích Adolfa Štvrtníka, zatímním učitelem dosavadního definitivního podučitele obecné školy chlapecké v Č. Budějovicích Jana Vrkoče a zatímní učitelkou dosavadní definitivní učitelku obecné školy dívčí Marii Šilháčkovou.¹²⁹

První zápis žactva do školy proběhl ve dnech 13., 14. a 15. září 1893. Do první třídy měšťanské chlapecké školy bylo zapsáno 84 žáků a do první třídy měšťanské dívčí školy 95 žákyň. Místnosti pro obě třídy se našly v nové školní třípatrové budově pro české obecné školy na rohu ulice Jírovcovy a Dlouhé (dnešní Baarova ulice).¹³⁰ Školní rok byl zahájen 15. září 1893, jak bylo tehdy v Rakousko-Uhersku zvykem.

---

¹²⁸ TAMTÉŽ, s. 10.

¹²⁹ TAMTÉŽ, s. 11. Aby mohl tehdy učitel učit na měšťanské škole, musel složit tři zkoušky: maturitu, zkoušku způsobilosti pro školy obecné a zkoušku způsobilosti pro školy měšťanské.

¹³⁰ Tato budova byla zbudována školní obcí nákladem 140 000 zlatých. Ke slavnostnímu vysvěcení objektu českobudějovickým biskupem Martinem Josefem Říhou došlo 19. září 1893. Přítomen byl i místodržitelství rada Josef Manschinger a okresní školní inspektor

Ve vedení zřízených škol nastala změna 4. ledna 1894, kdy byl jmenován definitivním ředitelem obou měšťanských škol dosavadní řídící učitel obecné školy chlapecké v Č. Budějovicích Václav Novotný a zatímní ředitel Adolf Štvrtník byl ustanoven jako definitivní odborný učitel I. odboru měšťanské školy chlapecké.

Ve školním roce 1894/1895 byl otevřen druhý ročník na obou měšťanských školách. Obě školy měly 105 žáků a 118 žákyň. Temná událost „zahalila smutkem“ celou školu, když ředitel Václav Novotný zemřel náhle 11. července 1895. Bohužel podlehl zápalu plic. Zatímním ředitelem byl jmenován Adolf Štvrtník. Definitivním ředitelem se stal vynesemím zemské školní rady ze dne 14. listopadu téhož roku.

Ve školním roce 1895 byl otevřen třetí ročník na obou školách. Stav žactva čítal už 261 žáků a žákyň. Učitelský sbor se rozrostl na jedenáct členů.

Jak počty žáků obecných a měšťanských škol utěšeně rostly, pomalu zaplňovaly i školní budovu, ve které sídlily. Musela se zrušit tělocvična, aby se z ní udělaly dvě třídy. Když pak ještě byly 18. října 1897 otevřeny pobočky při prvních třídách měšťanských škol, musely se některé třídy obecné školy odstěhovat na Staré Město.¹³¹ Později musela být zrušena i kreslárna.

Po zesnulém okresním školním inspektoru prof. Smolíkoví se vystřídali v dozoru nad národními školami profesori Josef Honzík, Josef Durych, dr. Gustav Winkler a Robert Vondruška. Roberta Vondrušku zastupovali po dobu jeho vojenské služby za první světové války řídící učitel Karel Bartuška a ředitel Josef Zikmund.¹³²

František Smolík. SOkA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1893 – 1910*, s. 7 – 9.

¹³¹ Budova Staroměstské školy byla postavena v roce 1861. Přechodně v ní byl ubytován zeměbranecký oddíl, pak zde byly opět školy a truhlářské dílny státní průmyslové školy stavební, posléze i Lesní správa. K její demolicí došlo 27. února 1970 z důvodu uvolnění místa pro nové obytné budovy.

¹³² Ambrož, V., *Měšťanské školy*, s. 12.

Ve školním roce 1902/1903 měly obě měšťanské školy šest tříd a tři pobočky s 482 dětmi. Potíže s umístěním tříd pro vyučování se neustále prohlubovaly, proto také správy škol na tyto skutečnosti často upozorňovaly své nadřízené orgány.

Česká místní školní rada vyslyšela jejich stížnosti a na svém zasedání 9. ledna 1903 rozhodla, že bude postavena nová samostatná školní budova pro české měšťanské školy. Byl vypsan konkurz na podání nabídek pro místo staveniště budoucí školní budovy. Bylo též zvoleno přípravné subkomité.¹³³

Z téměř dvaceti nabídek, které byly řádně podány, byl vybrán po delším důkladném jednání návrh Jana Schmidtmayera a Jana Welsera v Jírovcově ulici č.p. 114 a 115. Pánové nabízeli stavební místa ve výměře 1360 sáhů za cenu K 60 000.

Toto vybrané místo mělo největší výměru, značnou hloubku a průčelí 44 metrů dlouhé. Na schůzi místní školní rady 13. července 1904 bylo přijato usnesení, aby byl vypracován projekt pro dvoupatrovou budovu o dvou odděleních, jedno pro chlapce, druhé pro dívky. Každé oddělení mělo mít zvláštní vchod a schodiště. Technickou zprávu a rozpočet projektu v celkové výši K 280 570 vypracoval ing. Josef Pfeffermann.¹³⁴

Další tři roky probíhala složitá jednání mezi českou místní školní radou, přiškolenými obcemi, okresní školní radou, zemskou školní radou a samozřejmě i ministerstvem kultu a vyučování. Až 20. února 1907 se rozhodlo o zakoupení uvedených pozemků v Jírovcově ulici za K 60 000.

Potom se jednalo více jak rok o způsobu stavby. Na návrh dr. A. Zátky se rozhodlo, aby česká místní školní rada opatřila projekt a rozpočet budovy a českobudějovická obec stavbu provedla.

---

¹³³ V subkomité zasedali: Karel Čertík, Antonín Veselý a ředitel školy Adolf Štvrtník.

¹³⁴ K další činnosti ing. J. Pfeffermannna *Encyklopedie*, s. 357.

Na stavbu budovy byly vypracovány dva projekty. Jeden předložil městský stavební úřad a druhý ing. Josef Pfeffermann. Přijat byl návrh ing. J. Pfeffermanna. Na zasedání městské rady 7. října 1909 byla stavba zadána firmě Bratři Kovaříkové v Českých Budějovicích. S pracemi se započalo nejdříve po 1. listopadu 1909.

Dozor nad prováděním stavby byl svěřen jejímu projektantu ing. J. Pfeffermannovi. Kolaudace celé budovy se konala dne 14. listopadu 1910. Konečné náklady na stavbu byly vyčísleny na K 263 218.¹³⁵

Od roku 1903 mohly být otvírány při měšťanských školách tzv. jednorozční učební kurzy. Počátkem školního roku 1909/1910 byl tento kurz otevřen jako čtvrtý ročník také na české chlapecké měšťanské škole. Zapsalo se na něj 31 žáků.¹³⁶

Počátkem školního roku 1911/1912 se přestěhovalo šest tříd chlapeckých, šest tříd dívčích a kabinety do nové budovy pro české měšťanské školy v Jírovcově ulici. Protože obě školy měly tehdy už 1116 žáků a žákyň, nová budova jim nepostačovala. Čtyři třídy chlapecké a dvě dívčí měšťanských škol musely zůstat v budově I. obecné školy dívčí a chlapecké.

Zemská školní rada rozhodnutím ze dne 18. července 1912 povolila, aby česká měšťanská škola dívčí dosud řízená ředitelem školy chlapecké, měla vlastní správu. Ředitelkou měšťanské školy dívčí se stala od 1. září 1912 Marie Mikešová, která dosud působila jako řídící učitelka III. obecné školy dívčí v Českých Budějovicích.¹³⁷

V průběhu první světové války měšťanské školy neměly stejně jako ostatní školy „na růžích ustláno.“ Učitelé nastoupili vojenskou službu, nebo jich bylo použito k různým jiným úkolům. Jejich nedostatek i jiné omezující okolnosti související s válkou nutily k spojování tříd. Zavádělo se střídavé či polodenní vyučování ve

¹³⁵ Ambrož, V., *Měšťanské školy*, s. 13.

¹³⁶ Je zajímavé, že první jednorozční učební kurz v celém jihočeském kraji byl otevřen v roce 1905 v Lišově. Velkou zásluhu na tomto otevření měl tehdejší ředitel měšťanské školy v Lišově Jan Dejmeck.

¹³⁷ TAMTÉŽ.

školách. Školní budovy také byly zabírány pro válečné potřeby (zvl. lazarety). Obecně upadala kázeň dětí.¹³⁸ Hroutil se starý „zweigovský svět jistoty.“

Se vznikem Československa v roce 1918 se českým měšťanským školám nejenom v Českých Budějovicích začalo „blýskat na lepší časy.“ Na tom nezměnila nic ani ta skutečnost, že základní strukturu svého školství převzala nová Československá republika jako jeden z nástupnických států od dosavadního Rakousko-Uherska a pouze ji opravovala dílčími opatřeními.¹³⁹

České měšťanské školy po roce 1918 prožívaly rychlý kvantitativní nárůst v počtu škol. Otakar Kádner uvádí, že ke konci roku 1918 bylo v Čechách 390, na Moravě 189 a ve Slezsku 8 českých měšťanských škol. Do roku 1923 jejich počet vzrostl v Čechách na 680, na Moravě na 321 a ve Slezsku na 45 měšťanských škol s českým vyučovacím jazykem.¹⁴⁰

„V pondělí 28. října bylo chladné ráno, po modré obloze proháněl vítr cáry roztrhaných mraků, jimiž chvílemi prosvítalo slunce. Lidé znaveni denními strastmi, šli po své práci a spíše se zajímali o kruté řádění španělské chřipky než o válečné a politické události. Ve městě umíralo deset až dvacet osob denně a nebylo rodiny, ve které by někdo neonemocněl. Chřipka kosila staré a mladé a také děti.“¹⁴¹ Takto vzpomíná František Rada na „říjnové události“ roku 1918 v Českých Budějovicích.

Leckteré dítě školou povinné snad i „děkovalo“ španělské chřipce za to, že byly v Českých Budějovicích uzavřeny od 14. října do

---

¹³⁸ „Vyučování bylo zkráceno, zájem dětí o školu a učení ochabl. Otcové byli většinou na vojně, matky uštvány starostmi a děti vlčily bez dozoru. Školní kázeň utrpěla také stálými změnami učitelů i tím, že místa mužů zaujaly mladé učitelky, které zpravidla na zdivočelé chlapce nestačily.“ Sedlák, J., *Z lavice*, s. 112.

¹³⁹ Váňová, R. – Rýdl, K. – Valenta, J., *Výchova a vzdělání IV/1.*, s. 90.

¹⁴⁰ Kádner, O., *Vývoj 2*, s. 37.

¹⁴¹ Rada, F., *Když se psalo T. G. M.*, s. 52.

školách. Školní budovy také byly zabírány pro válečné potřeby (zvl. lazarety). Obecně upadala kázeň dětí.¹³⁸ Hroutil se starý „zweigovský svět jistoty.“

Se vznikem Československa v roce 1918 se českým měšťanským školám nejenom v Českých Budějovicích začalo „blýskat na lepší časy.“ Na tom nezměnila nic ani ta skutečnost, že základní strukturu svého školství převzala nová Československá republika jako jeden z nástupnických států od dosavadního Rakousko-Uherska a pouze ji opravovala dílčími opatřeními.¹³⁹

České měšťanské školy po roce 1918 prožívaly rychlý kvantitativní nárůst v počtu škol. Otakar Kádner uvádí, že ke konci roku 1918 bylo v Čechách 390, na Moravě 189 a ve Slezsku 8 českých měšťanských škol. Do roku 1923 jejich počet vzrostl v Čechách na 680, na Moravě na 321 a ve Slezsku na 45 měšťanských škol s českým vyučovacím jazykem.¹⁴⁰

„V pondělí 28. října bylo chladné ráno, po modré obloze proháněl vítr cáry roztrhaných mraků, jimiž chvílemi prosvítalo slunce. Lidé znaveni denními strastmi, šli po své práci a spíše se zajímali o kruté řádění španělské chřipky než o válečné a politické události. Ve městě umíralo deset až dvacet osob denně a nebylo rodiny, ve které by někdo neonemocněl. Chřipka kosila staré a mladé a také děti.“¹⁴¹ Takto vzpomíná František Rada na „říjnové události“ roku 1918 v Českých Budějovicích.

Leckteré dítě školou povinné snad i „děkovalo“ španělské chřipce za to, že byly v Českých Budějovicích uzavřeny od 14. října do

¹³⁸ „Vyučování bylo zkráceno, zájem dětí o školu a učení ochabl. Otcové byli většinou na vojně, matky uštvány starostmi a děti vlčily bez dozoru. Školní kázeň utrpěla také stálými změnami učitelů i tím, že místa mužů zaujaly mladé učitelky, které zpravidla na zdivočelé chlapce nestačily.“ Sedlák, J., *Z lavice*, s. 112.

¹³⁹ Váňová, R. – Rýdl, K. – Valenta, J., *Výchova a vzdělání IV/1.*, s. 90.

¹⁴⁰ Kádner, O., *Vývoj 2*, s. 37.

¹⁴¹ Rada, F., *Když se psalo T. G. M.*, s. 52.

4. listopadu všechny školy, aby se omezilo riziko nákazy touto nebezpečnou nemocí.¹⁴²

Dostí rychle po vzniku republiky nastaly přesuny českých dětí z německých škol na české školy.¹⁴³ To ovšem zhoršilo situaci českých škol, které byly přeplněné ještě více. Naproti tomu německé školy se tím uprázdnily. Vhod jistě přišlo v této situaci rozhodnutí zemské školní rady, kterým byla rozdělena dnem 1. září 1919 měšťanská škola chlapecká na dva obvody.

Pro první obvod byla určena I. měšťanská škola chlapecká v Jírovcově ulici. Jejím ředitelem se stal Antonín Smetana, dosavadní zástupce Adolfa Štvrtníka.¹⁴⁴ Pro druhý obvod byla určena II. měšťanská škola chlapecká. Přestěhovala se do budovy bývalých německých škol měšťanských v Nové ulici.¹⁴⁵ Ředitelem se stal Bohdan Hašek.

Stejné rozdělení proběhlo v roce 1919 u měšťanské školy dívčí. Jako I. měšťanskou školu dívčí jí vedla ředitelka Marie Mikešová. Nově vzniklou II. měšťanskou školu dívčí sídlící v Nové ulici převzala ředitelka Marie Dušková.

Dne 1. září 1921 přibyla III. měšťanská škola chlapecká s ředitelem Vincencem Dudárkem. Tato škola sídlila v Doudlebské ulici (dnešní Dukelská ulice). Současně byla zřízena III. měšťanská škola dívčí. Byla svěřena ředitelce Marii Šilháčkové. Prozatímní útočiště našla tato škola v Jeronýmově ulici, později sídlila v Doudlebské ulici (dnešní Dukelská ulice). Tato instituce nesla pojmenování Masarykova škola.

---

¹⁴² SOKA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114, *Školní kronika 1910 – 1925*, s. 260.

¹⁴³ Toto probíhalo pod heslem „České dítě do české školy.“ Nepochybně však reálně šlo – vedle zájmu nového politického systému o posílení českého „živlu“ – také o změny strategií rodičů v přístupu ke vzdělání svých potomků po změně tohoto systému, kdy němčina přestávala být jednou z výrazných kvalifikačních předností.

¹⁴⁴ A. Štvrtníkovi byla udělena od 1. září 1896 zdravotní dovolená. Na trvalý odpočinek odešel 1. ledna 1911.

¹⁴⁵ O historii této budovy Koblasa, P. – Kovář, D., *Pohled do historie školy v Nové ulici 1898 – 1993*, České Budějovice 1993.

Jednoroční učební kurz byl povolen při I. měšťanské škole dívčí od 1. září 1921 a při III. měšťanské škole dívčí a chlapecké od 1. září 1931. Pro školní rok 1933/1934 bylo na českých měšťanských školách v Českých Budějovicích zapsáno 1008 žáků a 740 žákyň, celkem tedy 1748 žáků a žákyň.¹⁴⁶

Žák měšťanské školy se učil po roce 1918 ve své škole náboženství, mluvnici, pravopisu, slohu (spisy jednacích), poetice, dějinám literatury, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, tělovědě a zdravotě, fyzice, chemii, aritmetice, algebře, účetnictví, geometrii, kreslení, rýsování, krasopisu, tělocviku, zpěvu, občanské nauce a ručním pracím chlapeckým (dívky ručním pracím a domácí nauce). Nepovinně se vyučovalo němčině, francouzštině, hře na housle, těsnopisu, psaní na stroji.¹⁴⁷

Měšťanská škola nahradila úplně nižší střední školu, poskytovala ucelené vzdělání pro praktický život. Mnozí její absolventi pokračovali ve studiích na obchodních školách, obchodních akademiích, učitelských ústavech, průmyslových školách nebo i lesnických školách.

Jan Křivánek ve své obsáhlé příručce o účelu měšťanské školy říká: „škola měšťanská má poskytovat vzdělání vyšší, než-li se poskytuje školou obecnou, hledíc jmenovitě ku potřebám průmyslnickým a rolnickým. Škola tato poskytuje též přípravu k ústavům učitelským a k takovým školám odborným, kteréž nepožadují přípravy ze škol středních.“¹⁴⁸

V Českých Budějovicích se mimo německých měšťanských škol a českých státních měšťanských škol nacházely církevní měšťanské školy. V roce 1902 byla zřízena soukromá měšťanská škola dívčí u svatého Josefa. Další přibyla v roce 1922, kdy vznikla soukromá

¹⁴⁶ Ambrož, V., *Měšťanské školy*, s. 14.

¹⁴⁷ Řežáb, A., *V jihočeské metropoli*, s. 50.

¹⁴⁸ Křivánek, J., *Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé*, Brno 1924, s. 112.

měšťanská škola dívčí Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti. A nakonec v roce 1928 zahájila svou činnost soukromá smíšená měšťanská škola U svatého Karla Boromejského.

Tyto církevní měšťanské školy působily ve městě až do roku 1942, kdy byly nacisty uzavřeny. Po druhé světové válce ještě fungovaly v letech 1945 až 1948 a poté byly definitivně zrušeny.

V roce 1927 povstaly v bezprostřední blízkosti Českých Budějovic 3 měšťanské školy: na Rudolfově,¹⁴⁹ v Rožnově a Suchém Vrbném. K nim můžeme ještě přidat o tři roky mladší měšťanskou školu ve Čtyřech Dvorech.¹⁵⁰ Tato škola byla Němci zrušena v roce 1942.

Za protektorátu byly postiženy všechny složky českého školství, měšťanské školy nevyjímaje. Vzdělávání na měšťanských školách, které se tehdy přejmenovaly na hlavní (Hauptschule), bylo silně omezeno. Na hlavní školu se přijímalo jen 40 % a později pouze 35 % žáků čtvrté třídy obecné školy. Staly se z nich školy výběrové. Od počátku školního roku 1943/1944 byla změněna klasifikační stupnice z pětistupňové na šestistupňovou.¹⁵¹

Po skončení druhé světové války byly zrušeny všechny německé měšťanské školy u nás. Církevní měšťanské školy tento osud čekal po roce 1948. Jak už bylo řečeno, měšťanské školy se za války jmenovaly hlavní, po válce pak se používal název občanská škola, později střední škola a konečně základní devítiletá škola. Tím také zanikl původní název měšťanská škola.

Pro lepší přehled si měšťanské školy v Českých Budějovicích zařadíme do následující tabulky. V tabulce č. 1 je uvedena škola a její tehdejší sídlo podle stavu v roce 1933. Názvy ulic, pokud se změnily, jsou uvedeny podle dnešního stavu.¹⁵²

---

¹⁴⁹ Touto měšťanskou školou se budeme zabývat podrobněji v další kapitole.

¹⁵⁰ Drobil, E., *Národní školství*, s. 71 – 73.

¹⁵¹ Doležal, J., *c. d.*, s. 52.

¹⁵² Údaje převzaty z *Encyklopedie*, s. 491.

Tabulka č. 1 : Měšťanské školy v Českých Budějovicích v roce 1933

Název školy	Sídlo školy
měšťanská škola chlapecká ¹⁵³	Kanovnická ulice
měšťanská škola dívčí ¹⁵⁴	Kanovnická ulice
I. měšťanská škola chlapecká	Jírovcova ulice
II. měšťanská škola chlapecká	Nová ulice
III. měšťanská škola chlapecká	Dukelská ulice
I. měšťanská škola dívčí	Jírovcova ulice
II. měšťanská škola dívčí	Nová ulice
III. měšťanská škola dívčí	Dukelská ulice
měšťanská škola dívčí – církevní	Rudolfovská třída
měšťanská škola dívčí – církevní	Na Sadech
měšťanská škola smíšená – církevní	Jirsíkova ulice

---

¹⁵³ Německá škola.

¹⁵⁴ Německá škola.

5. OBRAZ ŠKOLNÍHO ROKU V KRONIKÁCH ČESKÝCH MĚŠŤANSKÝCH ŠKOL V LETECH 1918 – 1945 (NA PŘÍKLADU Č. BUDĚJOVIC A RUDOLFOVA)

V této kapitole je naším záměrem, podívat se na obraz školního roku, jak ho „ukazují“ školní kroniky českých měšťanských škol. Také zde nastiňujeme okolnosti vzniku našich tří vybraných škol, zejména měšťanské školy v Rudolfově, která se v námi sledovaném období teprve konstituuje.

V tomto „obrazu“ nás budou zvláště zajímat výuka, proměny školního roku v různých režimech, obraz smrti, školní slavnosti a různá jiná důležitá výročí i oslavy a další školní aktivity, které doplňují a obohacují život ve škole (školní filmová představení, školní rozhlasové pořady, výlety, výstavy atd.).

Pokusíme se ukázat, jak měšťanská škola pomocí tohoto „obrazu“ konstruuje sociální paměť svých svěřenců tím, že jim určité události předkládá jako důležité a jiné jako méně významné, či se o některých z nich vůbec nezmiňuje. Tímto vytváří a předkládá žákům určitý „obraz“ reality.¹⁵⁵

5.1. Jednotlivé školy a jejich vývoj (předchůdci a následovníci)

První měšťanská škola chlapecká v Českých Budějovicích zahájila svůj premiérový školní rok 15. září 1893.¹⁵⁶ Následující

¹⁵⁵ Burke, P., *Historie jako sociální paměť*, in: Burke, P., *Variety kulturních dějin*, Brno 2006, s. 50 – 66. Na příkladu Rakousko-Uherska viz Burger, H., *Sprachrecht*.

¹⁵⁶ O událostech, které tomu předcházely, pojednává předcházející kapitola.

tabulka č. 2 ukazuje, jak se postupně měnily názvy školy od jejího založení až do roku 1953.¹⁵⁷

Tabulka č. 2: Názvy školy od roku 1893 až do roku 1953

Název školy	Časové vymezení
Česká měšťanská (chlapecká a dívčí)	16. 9. 1893 – 31. 8. 1912
Česká měšťanská chlapecká	1. 9. 1912 – 31. 8. 1919
I. měšťanská chlapecká (I. občanská chlapecká)	1. 9. 1919 – 31. 12. 1937
I. újezdní měšťanská chlapecká	1. 1. 1938 – 31. 8. 1941
Hlavní škola chlapecká – Pražské předměstí	1. 9. 1941 – 1945
I. újezdní měšťanská chlapecká	1945 – 31. 8. 1948
I. střední chlapecká	1. 9. 1948 – 31. 8. 1949
I. střední	1. 9. 1949 – 31. 8. 1953

Ve školním roce 1894/1895 byl otevřen druhý ročník. Po náhlé smrti ředitele školy Václava Novotného¹⁵⁸ se stal jeho nástupcem Adolf Štvrtník, který odešel do penze v roce 1911. Ve školním roce 1895/1896 začal fungovat třetí ročník. Počátkem školního roku 1909/1910 byl ve škole otevřen jako čtvrtý ročník tzv. jednorocní učební kurz.¹⁵⁹ Také byla v listopadu 1910 dostavěna nová školní budova pro české měšťanské školy v Českých Budějovicích v Jírovcově ulici.

Místo vyučování a sídlo školy se od jejího založení několikrát změnilo. Stěhování školy souviselo buď se změnami počtu žáků, a

¹⁵⁷ SOkA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114, *Školní kroniky*.

¹⁵⁸ Václav Novotný zemřel 11. července 1895 na zápal plic.

¹⁵⁹ Vydržování kurzu na sebe vzalo město a jeho účastníci platili školné. TAMTÉŽ, fond Archiv města Č. Budějovice 1928 – 1945, sign. B 1, karton 153, *Statuty pro jednorocní učební kurzy*.

nebo bývalo vynuceno vážnými dějinnými událostmi, které nebylo možno neakceptovat¹⁶⁰. Následující tabulka č. 3 ukazuje, jak škola od svého založení do roku 1953 měnila svá sídelní působiště. V závorce jsou uvedeny dnešní názvy ulic.¹⁶¹

Tabulka č. 3: Sídla I. měšťanské školy chlapecké v Č. Budějovicích v letech 1893 až 1953

Sídlo školy (ulice)	Časové vymezení
Dlouhá 20/550 (J. Š. Baara 20/1793)	1893 – 1911
Jírovcova 10 /114 (Jírovcova 8/1788)	1911 – 1940
Klaudiova 10/44 (Jeronýmova 8/199)	1940 – 1941
Nová 5/193 (Nová 5/1781)	1941 – 1942
Jírovcova 10/114 (Jírovcova 8/1788)	1942 – 1943
Dlouhá 20/550 (J. Š. Baara 20/1793)	1943 – 1944
Kailova 5/202 (Štítného 5/56)	1944
Nová 7/199 (Nová 5/1871)	1944 – 1945
Jírovcova 10/114 (Jírovcova 8/1788)	1945 – 1953

Od roku 1911 do roku 1949 se na zdejší škole vystřídalo celkem osm ředitelů. Ředitelé školu vedli a také sami v omezené míře

¹⁶⁰ Máme na mysli zejména obě světové války, které se udály v první polovině 20. století. V našem případě jde zvláště o tu druhou.

¹⁶¹ TAMTĚŽ, Řehoušková, J., *Prozatímní inventární seznam fondu I. střední škola Jírovcova, České Budějovice 2002.*

vyučovali. Ředitel reprezentoval školu navenek a zodpovídal za její zdárný chod. Následující tabulka č. 4 uvádí jejich jména i dobu, po kterou školu vedli v této funkci.¹⁶²

Tabulka č. 4: Ředitelé I. měšťanské školy chlapecké v Č. Budějovicích v letech 1911 až 1949

Jméno ředitele	Doba působení ve funkci
Antonín Smetana	1911 – 1925
František Strašpytel	1926 – 1929
Richard Renner	1929 – 1935
Josef Trubač	1935 – 1936
František Prokop	1936 – 1939
Antonín Bednář	1939
Karel Mitiska	1939 – 1941
Jan Rafael Schuster	1941 – 1949

Abychom se mohli na naši školu podívat z hlediska počtu jejích žáků, k tomu nám poslouží tabulka č. 5. Ta zaznamenává počty žáků v letech 1918 až 1945. Počty žáků jsou i včetně tzv. jednoročních učebních kurzů. Její výpovědní hodnotu částečně omezuje fakt, že uvádí počty žáků vždy na počátku školního roku a neukazuje změny počtu žáků, které mohly nastat během školního roku.¹⁶³

¹⁶² TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114, *Školní kroniky*.

¹⁶³ TAMTÉŽ, fond Okresní školní výbor Č. Budějovice, sign. A 17, karton 17, *Statistika národních škol*.

Tabulka č. 5: Přehled počtu žáků na I. měšťanské škole chlapecké v Č. Budějovicích v letech 1918 až 1945

Školní rok	Počet žáků
1918/1919	603
1919/1920	678
1920/1921	794
1921/1922	498
1922/1923	562
1923/1924	595
1924/1925	586
1925/1926	514
1926/1927	555
1927/1928	507
1928/1929	443
1929/1930	300
1930/1931	353
1931/1932	347
1932/1933	395
1933/1934	452
1934/1935	374
1935/1936	401
1936/1937	368
1937/1938	315
1938/1939	348
1939/1940	317
1940/1941	301
1941/1942	309
1942/1943	351
1943/1944	566
1944/1945	217
1945/1946	219

První měšťanská škola dívčí v Českých Budějovicích zahájila činnost 15. září 1893. Následující tabulka č. 6 ukazuje, jak se postupně měnily její názvy od jejího založení až do roku 1953.¹⁶⁴

Tabulka č. 6: Názvy školy od roku 1893 až do roku 1953

Název školy	Časové vymezení
Česká měšťanská (chlapecká a dívčí)	16. 9. 1893 – 31. 8. 1912
Česká měšťanská dívčí	1. 9. 1912 – 31. 8. 1919
I. měšťanská dívčí (I. občanská dívčí)	1. 9. 1919 – 31. 12. 1937
I. újezdní měšťanská dívčí	1. 1. 1938 – 31. 8. 1941
Hlavní škola dívčí – Pražské předměstí	1. 9. 1941 – 1945
I. újezdní měšťanská dívčí	1945 – 31. 8. 1948
I. střední dívčí	1. 9. 1948 – 31. 8. 1949
II. střední	1. 9. 1949 – 31. 8. 1953

Ve školním roce 1894/1895 byl otevřen druhý ročník a třetí ročník byl uveden v život ve školním roce 1895/1896. Od září 1911 se škola nastěhovala do nové školní budovy pro měšťanské školy v Jírovcově ulici. Až do srpna roku 1912 patřila dívčí měšťanská škola pod správu ředitele chlapecké měšťanky.

Od 1. září 1912 došlo ve správě školy ke změně. Škola získala samostatnost a tím i vlastní správu. První ředitelkou dívčí měšťanské školy se stala Marie Mikešová, která dosud působila jako řídící učitelka III. obecné školy dívčí v Č. Budějovicích. Jednoroční učební kurz pro dívky byl na škole akreditován od 1. září 1921.

¹⁶⁴ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovcova, sign. B 116, *Školní kroniky*.

O tom, kde všude škola sídlila, vypráví tabulka č. 7. Představuje sídla školy od osamostatnění její správy až do roku 1953. V závorce jsou uvedeny dnešní názvy ulic. A jako u měšťanské chlapecké školy ukazuje, že k zásadním stěhování docházelo hlavně za druhé světové války, kdy byla škola nucena měnit svá působiště.¹⁶⁵

Tabulka č. 7: Sídla I. měšťanské školy dívčí v Č. Budějovicích v letech 1912 až 1953

Sídlo školy (ulice)	Časové vymezení
Jírovцова 6/115 (Jírovцова 6/1789)	1912 – 1940 ¹⁶⁶
Rudolfovská 27/127 (Rudolfovská 23)	1940
Kailova 3/205 (Štítného 3/57)	1940 – 1941
Jírovцова 17/550 (Jírovцова 9/967)	1941 – 1942
Dlouhá 20/550 (J. Š. Baara 20/1793)	1942 – 1943
Jírovцова 17/550 (Jírovцова 9/967)	1943 – 1944
Nová 5/193 (Nová 5/1871)	1944 – 1945
Nová 7/199 (Nová 5/1871)	1945
Jírovцова 10/114 (Jírovцова 8/1788)	1945 – 1946
Doudlebská 1036 (Dukelská 7/246)	1946
Jírovцова 6/115 (Jírovцова 6)	1946 – 1953

¹⁶⁵ TAMTÉŽ, Řehoušková, J., *Prozatímní inventární seznam fondu II. střední škola Jírovцова, České Budějovice* 2003.

¹⁶⁶ V roce 1920 a 1921 byly některé třídy umístěny také v Nové a Dlouhé ulici.

Ve vedení školy se od roku 1912 do roku 1953 vystřídal celkem 10 ředitelů a ředitelek. Následující tabulka č. 8 podává jejich jmenný přehled s dobou, po kterou byli ve funkci.¹⁶⁷

Tabulka č. 8: Ředitelé I. měšťanské školy dívčí v Č. Budějovicích v letech 1912 až 1953

Jméno ředitele	Doba působení ve funkci
Marie Mikešová	1912 – 1926
Františka Beerová	1926 – 1934
Antonín Bednář	1934 – 1935
Milada Stehlíková	1935 – 1939
Anna Barcalová	1939 – 1940
František Smitka	1940 – 1942
Metoděj Jindra	1942
Karel Kolář	1942 – 1949
František Trčka	1949 – 1951
Josef Hons	1951 – 1953

K vytvoření obrázku o počtech žaček, které školu navštěvovaly v letech 1918 až 1945, nám poslouží tabulka č. 9. Tabulka podává přehled počtu žaček za zmiňované časové období. Početní stavy žaček jsou uvedeny podle stavu, který byl na počátku každého školního roku včetně těch, které navštěvovaly jednorocní učební kurzy.¹⁶⁸

¹⁶⁷ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovcova, sign. B 116, *Školní kroniky*.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, fond Okresní školní výbor Č. Budějovice, sign. A 17, karton 17, *Statistika národních škol*.

Tabulka č. 9: Přehled počtu žaček na I. měšťanské škole dívčí v Č. Budějovicích v letech 1918 – 1945

Školní rok	Počet žaček
1918/1919	628
1919/1920	954
1920/1921	513
1921/1922	341
1922/1923	381
1923/1924	396
1924/1925	397
1925/1926	376
1926/1927	395
1927/1928	354
1928/1929	290
1929/1930	266
1930/1931	252
1931/1932	248
1932/1933	314
1933/1934	323
1934/1935	294
1935/1936	285
1936/1937	271
1937/1938	286
1938/1939	238
1939/1940	238
1940/1941	188
1941/1942	216
1942/1943	183
1943/1944	309
1944/1945	219
1945/1946	231

Poslední škola, o které bychom se rádi zmínili, je **měšťanská škola v Rudolfově**. Rudolfov¹⁶⁹ je drobné půvabné městečko, které se nachází asi pět kilometrů východně od Českých Budějovic.

První zmínky o důlní činnosti při těžbě stříbra na území dnešního Rudolfova jsou již z roku 1385.¹⁷⁰ Největšího rozkvětu dosáhla těžba stříbra – a tím i celé místo – ve druhé a třetí čtvrtině 16. století. Jistého vrcholu dosáhlo tehdejší „hornické sídliště“ 30. července 1585, kdy bylo samotným císařem Rudolfem II. povýšeno na svobodné horní město.¹⁷¹

Zásadní zlom v dějinách města nastal v červnu roku 1619. Tehdy vyplenilo město buquoyské vojsko společně s Budějovickými, protože zde byl tehdy hlavní stan povstaleckého stavovského vojska. Od té doby šla sláva města nezadržitelně do „propadliště dějin.“

Dne 28. října 1918 převzala vedení ve městě správní komise v čele s akademickým malířem Jiřím Proboštem, berním správcem z Českých Budějovic. V obecních volbách v roce 1919 získali místní Češi 18 mandátů a místní Němci 6 mandátů. Prvním českým starostou byl zvolen Jan Ujec.¹⁷²

Při prvním sčítání lidu v Československu v roce 1921 se v Rudolfově přihlásilo k české národnosti 1135 osob a k německé 391 osob. Celkem měl Rudolfov i s osadou Veskou 1725 obyvatel s 218 domy a 429 byty, tedy podstatně méně než se udávalo v roce 1585. Německá škola ztratila podstatnou část žactva, takže pro zbylé děti stačila dvoutřídká.¹⁷³

Na počátku školního roku 1927/1928 zde byla zřízena státní¹⁷⁴ měšťanská škola, která byla umístěna do nevyužitých prostor německé obecné školy.¹⁷⁵ Co tomu ovšem předcházelo?

---

¹⁶⁹ Též známo v minulosti pod názvy Hory Budějovské, Rudolfovo město nebo Rudolfstادت. *Encyklopedie*, s. 425 – 427.

¹⁷⁰ Böhnel, B., *Dějiny*, s. 15.

¹⁷¹ Císař Rudolf II. udělil městu název „Horní město císaře Rudolfa.“ TAMTÉŽ, s. 57.

¹⁷² Ambrož, V., *Rudolfov*, s. 185 – 187.

¹⁷³ *Rudolfov. Historie a současnost*, s. 47.

¹⁷⁴ Jednalo se o školu smíšenou, tzn., že do ní chodili chlapci i dívky.

Před rokem 1870 byla na Rudolfově čtyřtřídní škola oboujazyčná tj. česko-německá. Po roce 1870 byla prohlášena za jednojazyčnou školu německou. Proto také hledali místní Češi pomoc u Matice školské v Českých Budějovicích a u dr. A. Zátky, neboť se marně dožadovali české školy. Tamní odbor Ústřední matice školské vzal na sebe zřízení a vydržování české obecné školy v Rudolfově.¹⁷⁶

Prvním řídícím učitelem byl jmenován Josef Neumann z Pacova. Do školy bylo ihned zapsáno 87 dětí. Ještě téhož roku zemská školní rada povolila druhou třídu,¹⁷⁷ pro kterou byla najata místnost v domě U Tomášků č.p. 7. Učitelem byl jmenován Jan Jirman z Náchoda.

V roce 1883 byla otevřena třetí třída obecné školy a určen k ní byl učitel Jan Bukovský. V témž roce byla v domě U Köpplů č.p. 17 otevřena mateřská škola a opatrovna.¹⁷⁸

Vzájemné spory a problémy ohledně české a německé školy v Rudolfově nepřispěly k uklidnění už tak napjaté národnostní situace ve městě. Dne 27. července 1890 byla česká škola prohlášena definitivně za školu veřejnou.¹⁷⁹ Počátkem školního roku 1906 byla zřízena čtvrtá třída, která byla umístěna v domě č.p. 164 Matěje Šefla.¹⁸⁰

O prázdninách roku 1911 se započalo se stavbou školní budovy pro českou školu v Rudolfově. Provedením stavby byl pověřen stavitel p. Teslík. Jak už bylo tradicí, docházelo ke konfliktům mezi Čechy a Němci i v souvislosti se stavbou české školy.

Rozhodnutím zemské školní rady ze dne 17. září 1912 č. 1.324/3 byla škola rozšířena na pětitřídní. V neděli 17. října 1912 byla škola

---

¹⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 48.

¹⁷⁶ Zemská školní rada schválila zřízení soukromé matiční školy v Rudolfově výnosem ze dne 28. září 1882 č. 24569. Místnost pro vyučování se zařídila v domě obchodníka Bohuslava Kúrky za roční nájemné 60 zlatých. Vyučování bylo zahájeno 10. října téhož roku. *Padesát let českého školství*, s. 4.

¹⁷⁷ Výnos z 24. listopadu 1882 č. 28.652.

¹⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 5.

¹⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 11.

¹⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 12.

slavnostně otevřena za účasti mnoha významných hostů.¹⁸¹ V roce 1921 byla sloučena místní česká a německá školní rada v jednu.

Dne 16. března 1920 se konala u okresního školního úřadu v Č. Budějovicích první porada o možnosti zřízení měšťanské školy v Rudolfově. Bohužel pro nedostatek peněz se její zřízení oddálilo až na 1. září 1927.¹⁸²

Velkou zásluhu na prosazení zřízení školy měl okresní školní inspektor Emanuel Drobil a odborový přednosta menšinového oddělení MŠANO František Mičoch.

První zápis proběhl 1. a 2. září. Byl to ovšem z časové hlediska poněkud problém, neboť v té době už byli „potencionální žáci a žákyně“ zapsáni na měšťanských školách v Č. Budějovicích nebo v Lišově a výuka se také právě rozbíhala.¹⁸³ Přesto se zapsalo 51 chlapců a 52 dívek do tří ročníků, které byly otevřeny.¹⁸⁴

Zapsané děti pocházely mimo samotného Rudolfova i z okolních obcí Adamov, Hůry, Libnič, Jivno, Hlincova Hora, Dubičné, Veska a Vráto. Pravidelné vyučování začalo 9. září 1927.

Všechny tři ročníky byly umístěny v prvním patře budovy místní německé obecné školy. Svě místo zde našla i ředitelna a kabinet s ostatním příslušenstvím. Místní školní rada poskytla tyto prostory zdarma.¹⁸⁵

---

¹⁸¹ Slavnostního otevření se zúčastnili například primátor Prahy dr. Karel Baxa, českobudějovický biskup Monsg. Josef Antonín Hůlka nebo poslanci dr. August Zátka, Vojtěch Krž a František Vodňanský.

¹⁸² Měšťanská škola v Rudolfově byla zřízena výnosem MŠANO ze dne 27. srpna 1927 č. 101.259 – 1 – 27. SOKA České Budějovice, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 4.

¹⁸³ Někteří místní občané sami při zápisu pomáhali a snažili se, aby vyhláška o zápisu se rychle dostala i do sousedních obcí. Tato iniciativa svědčí o tom, jaký význam přisuzovali místní občané měšťanské škole. TAMTÉŽ, s. 5.

¹⁸⁴ O otevření měšťanské školy v Rudolfově referovaly i místní noviny. *Jihočeské listy* 3. 9. 1927, s. 1.

¹⁸⁵ Dvě místnosti byly volné, třetí byla získána přemístěním německé třídy do přízemí. Česká opatrovna se musela přestěhovat do české obecné školy, aby bylo místo pro německou třídu. Kabinet, kterého se musela německá škola vzdát, získala v přízemí ze zbývajících místností řídícího učitele německé obecné školy Skopka. Ředitelna se umístila v prázdné místnosti v prvním patře. SOKA České Budějovice, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 7.

Byt pro ředitele měšťanské školy byl získán díky ochotě řídicího učitele obecné školy R. Netáhlíka. Ten poskytl svůj služební byt za smlouvenou náhradu, neboť sám bydlel v Č. Budějovicích a na Rudolfovo denně docházel. Úmluva byla však platná jen po dobu působení R. Netáhlíka na zdejší obecné škole.

První učitelský sbor na měšťanské škole tvořili: ředitel Josef Mařík, odborný učitel Alois Procházka, odborný učitel Ludvík Sláma, výpomocná učitelka Anna Karásková, učitelka ženských ručních prací Marie Špengrová, učitel římsko-katolického náboženství a místní farář Jan Vavruška, učitel náboženství československého Antonín Kotlář.¹⁸⁶

Ze začátku neměla škola vlastní nábytek. Přišel jí tedy vhod alespoň vypůjčený nábytek od místních občanů i české obecné školy. Bylo to ovšem jakési provizorium. Ještě do konce prvního školního roku obdržela škola peníze na nový nábytek od MŠANO.

Firma V. Fajgl ve Zlonicích pro školu vyrobila nové praktické dvousedadlové lavice v počtu 50 kusů za celkovou cenu Kč 12 000. Od firmy Bratři Rubešové z Lysé nad Labem byly objednány tři rámové tabule v ceně Kč 3 000. Místní truhláři Štěpán Kobylka a Jan Měšťan zhotovily nábytek do tříd, kabinetu a ředitelny v úhrmné ceně Kč 16 930.¹⁸⁷

Byly též vyzdobeny třídy a chodby, zakoupeny rámy a obrazy. Škola jistě uvítala i dva praktické „pomocníky“ – šicí a psací stroj.¹⁸⁸ Nákladem místní školní rady byl do tříd, kabinetu a ředitelny zaveden elektrický proud a vodovod.

Jednoroční učební kurz byl na zdejší škole otevřen jako čtvrtý ročník od začátku školního roku 1928/1929. Zapsalo se 17 chlapců a 8 dívek.¹⁸⁹

---

¹⁸⁶ Antonín Kotlář byl učitel místní obecné školy. TAMTÉŽ, s. 8.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 19 – 20.

¹⁸⁸ Šicí stroj měl pořizovací cenu Kč 900 a psací stroj Kč 2 800.

¹⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 46

Od založení školy až do roku 1953 měla měšťanská škola pouze dva ředitele, což je ve srovnání s I. chlapeckou a I. dívčí měšťanskou školou v Č. Budějovicích nejnižší počet. Jak se ředitelé jmenovali a v jaké době byli ve funkci, ukazuje tabulka č. 10.¹⁹⁰

Tabulka č. 10: Ředitelé české měšťanské školy v Rudolfově v letech 1927 až 1953

Jméno ředitele	Doba působení ve funkci
Josef Mařík	1. 9. 1927 – 30. 6. 1942
Alois Procházka	1. 7. 1942 – 1953

Měšťanská škola v Rudolfově neměla od počátku k dispozici vlastní školní budovu. V letech 1927 až 1939 fungovala v určených místnostech německé obecné školy. V roce 1939 byla ze svého „sídla“ vyhnána a přestěhovala se do budovy české obecné školy.¹⁹¹ Za války působila i v několika soukromých domech, které si musela pronajímat. V květnu 1945 po zrušení německé obecné školy získala její bývalou budovu pro vlastní potřeby.

Škola změnila několikrát v letech 1927 až 1948 svůj oficiální název. Byla založena jako Česká měšťanská škola Rudolfov.¹⁹² Dne 29. srpna 1941 se z ní stala Hlavní škola Rudolfov. V letech 1945 až 1948 se navrátila k původnímu názvu. Od 1. září 1948 fungovala pod označením Střední škola Rudolfov.¹⁹³

Následující tabulka č. 11 ukazuje přehled počtu dívek a chlapců, kteří navštěvovali měšťanskou školu v Rudolfově v letech 1927 až

¹⁹⁰ TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kroniky*.

¹⁹¹ V srpnu 1939 škola získala pro své dvě učebny místnosti v domě č.p. 14 majitelů Františka a Marie Jand'ourkových za roční nájemné Kč 4 500. TAMTÉŽ, fond Okresní školní výbor Č. Budějovice, sign. A 17, karton 8, *Protokol o umístění dvou učeben měšťanské školy v Rudolfově*.

¹⁹² Používal se i název Státní měšťanská škola Rudolfov.

¹⁹³ TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kroniky*.

1945. Jsou zde zaznamenány stavy žactva vždy na počátku školního roku a jsou zde započtení též účastníci jednoročních učebních kurzů.¹⁹⁴ Stoupající počty žactva dokládají, že byl zájem o studium na měšťanské škole.

Tabulka č. 11: Přehled počtu žactva na měšťanské škole v Rudolfově v letech 1927 až 1945

Školní rok	Chlapci	Dívky	Celkem
1927/1928	51	52	103
1928/1929	68	60	128
1929/1930	75	65	140
1930/1931	68	72	140
1931/1932	79	87	166
1932/1933	91	106	197
1933/1934	105	110	215
1934/1935	128	97	225
1935/1936	129	92	221
1936/1937	125	88	213
1937/1938	114	84	198
1938/1939	90	89	179
1939/1940	77	94	171
1940/1941	81	92	173
1941/1942	92	105	197
1942/1943	88	93	181
1943/1944	77	71	148
1944/1945	66	57	123
1945/1946	110	98	208

¹⁹⁴ TAMTÉŽ, fond Okresní školní výbor Č. Budějovice, sign. A 17, karton 17, *Statistika národních škol*.

5.2. Výuka

Žáci, žákyně i učitelé prožívali svůj život ve škole v koloběhu školního roku. Tento koloběh začínal po roce 1918 vždy na počátku září zápisem¹⁹⁵ a končil poslední červnový den rozdáním vysvědčení.¹⁹⁶ Školní rok se dělil na dvě pololetí, jedno trvalo od září do počátku února, druhé končilo na konci června.

Před vakacemi bylo dětem podáno poučení,¹⁹⁷ jak se mají o prázdninách chovat a čeho se mají vyvarovat, aby se ve zdraví opět mohly vrátit do školních lavic. Po té nastaly dvouměsíční prázdniny, které jistě mnohé děti očekávaly s velikou nedočkavostí.

Výuka na měšťanských školách se realizovala od pondělí do soboty. Děti se neučily o nedělích a vybraných státních nebo církevních svátcích. Ovšem volno děti dostávaly i při některých významných událostech nebo nepříjemných problémech, které mohly ve škole nastat.¹⁹⁸

Děti byly klasifikovány ve škole za chování, pilnost a prospěch. Klasifikace chování byla třístupňová, pilnosti dvojestupňová a prospěchu pětistupňová. Němci u nás zavedli ve školním roce 1943/1944 šestistupňovou klasifikaci prospěchu.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Zápis mohl proběhnout i na konci srpna.

¹⁹⁶ Za Rakousko-Uherska začínal školní rok zpravidla 15. září a končil 15. července. Na jeho počátku i na jeho konci se žáci i jejich učitelé účastnili slavnostních bohoslužeb, zahrála se rakouská hymna a děti se mohly po obdržení vysvědčení těšit na zhruba dva měsíce dlouhé prázdniny.

¹⁹⁷ Na měšťanské škole v Rudolfově bylo zvykem, že na konci školního roku pan ředitel podal ruku na rozloučenou každému žákovi a žačce před odchodem na prázdniny. Toto sympatické gesto jistě přispívalo k utužení dobrých vztahů ve škole. SOKA České Budějovice, fond Střední škola Rudolfova, sign. B 1835, *Školní kroniky*.

¹⁹⁸ Máme na mysli například „uhelné prázdniny.“ Když nebylo ve škole čím topit a pobyt dětí zde jim mohl přivodit zdravotní újmu, byly posílány domů. Zimní prázdniny ve školním roce 1941/1942 trvaly pro nedostatek uhlí ve zlívské škole až do 8. dubna 1942. Srovnej Straková, M., *Zlívská škola*, s. 35.

¹⁹⁹ Doležal, J., *c. d.*

Ve škole se učilo podle školních osnov a učebního plánu, který byl nejvíce omezen restriktivními zásahy za protektorátu, kdy byla preferovaná němčina a nevyučoval se dějepis a česká literatura.²⁰⁰ Vyučovací předměty se dělily na povinné a nepovinné.²⁰¹

5.3. Proměny obrazu školního roku v jednotlivých režimech

Každý politický režim si je vědom toho, že škola jako výchovná a vzdělávací instituce, která „utváří“ ty, kteří projdou jejíma „rukama,“ má velmi důležitou funkci pro plynulý a bezproblémový chod státu. V moderní době se kulturní a především školská politika stala jedním z dalších nástrojů moci a kontroly státu nad obyvatelstvem, které žije na jeho území.²⁰²

Organizace školního roku jako takového se během různých politických režimů příliš neměnila. Neměnily se ani formy předávání sociální paměti, měnilo se ale to, co bylo za sociální paměť v té určité době považováno. Právě škola konstruovala onu sociální paměť, jak ji zaznamenaly školní kroniky měšťanských škol, a předkládala ji „jako na zlatém podnosu“ svým dětem, budoucím voličům.

Za Rakousko-Uherska byla důležitá loajální výchova k „rakušanství“ a vládnoucímu panovnickému rodu Habsbursko-Lotrinskému. Hlavní ikonou sociální paměti v školních kronikách této doby byl císař František Josef I.

Po vzniku Československé republiky²⁰³ „zaujal“ místo Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa I. prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Ten se stal téměř nedotknutelnou a spontánně uznávanou

²⁰⁰ Bosák, F., *Česká škola*.

²⁰¹ Jednotlivé předměty, které tvořily učební plán na měšťanské škole po roce 1918, jsou uvedeny v předchozí kapitole na straně dvanáct.

²⁰² Základní školství v Rakousko-Uhersku bylo příkladem prvoplánové sociální kontroly, která byla založená na hodnotách jako „mravnost“ a „nábožnost.“ Šusová, V., *Školství jako nástroj státní propagandy*, in: *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, Praha 2004, s. 100 – 110.

²⁰³ Ke kulturnímu „ovzduší“ první republiky viz Marek, J., *Česká moderní kultura*, Praha 1998, s. 261 an.

hlavou nového demokratického státu. Později ho (ne zcela) nahradil Eduard Beneš, jehož autorita byla do značné míry odvozena právě ze spolupráce s T. G. Masarykem. První republika se na počátku vymezila proti bývalé monarchii, jakoby „dítě náhle pozapomnělo na svého rodiče.“

Po vzniku protektorátu, kdy bylo zase šmahem zatracováno téměř vše, co vytvořila bývalá republika, vystřídal T. G. Masaryka ve středu sociální paměti říšský kancléř a Vůdce Adolf Hitler. V jeho stínu byl i protektorátní prezident Emil Hácha i ostatní představitelé okleštěného státu.

Po druhé světové válce se do pozornosti sociální paměti vrátil na krátko prezident E. Beneš a po roce 1948 ovládli zcela pole působnosti komunisté, tehdy v čele s Klementem Gottwaldem. Školní kroniky začaly velebit nové vzory jako byl V. I. Lenin nebo J. V. Stalin.

Každý nově nastoupivší režim měl bytostnou potřebu, vypořádat se kriticky s minulostí, která mu předcházela, aby mohl zdůvodnit nároky na svou existenci. Jako první byly vždy na řadě a nejvíc na očích názvy ulic,²⁰⁴ pomníky a pamětní desky.²⁰⁵

Měnily se názvy ulic. Staré pomníky byly rušeny a pošlapávány a stavěly se jiné, které čekal později stejný osud jako jejich předchůdce, z nichž někteří se zase mohli časem navrátit na své původní místo.

Politika pronikala do školního prostředí zejména prostřednictvím různých školních slavností, výročí významných událostí a osobností, které se ve škole připomínaly. Stranou našeho zájmu ponecháváme samotnou výuku (včetně učebnic), která se samozřejmě také podílela na konstruování paměti. Tato oblast však překračuje účel této diplomové práce.

---

²⁰⁴ Zejména když jména ulic odkazují k datům významných událostí. To, že si lidé i po letech pamatují staré názvy ulic, ukazuje sílu neoficiální paměti a obtíže spojené s jejím vymazáním. Blíže Burke, P., *Historie*, s. 50 – 66.

²⁰⁵ K tomu Hojda, Z. – Pokorný, J., *Pomníky a zapomínky*, Praha 1997; pro České Budějovice a blízké okolí Kovář, D., *Příběhy budějovických pomníků*, České Budějovice 2000.

Škola se též účastnila na různých kulturních či společenských akcích.²⁰⁶ Z těchto akcí jmenujme zejména spoluúčast na nejrůznějších korporativních oslavách města, různých zájmových spolků a organizací, odhalování pamětních desek a pomníků²⁰⁷ nebo návštěv politiků.²⁰⁸

5.4. Typologie školních slavností a významných výročí

Školní slavnosti byly součástí života ve škole. Zpestřovaly někdy i poněkud „šedé“ školní dny. Přinášely sváteční povyražení do koloběhu školního roku, ale měly i svůj výchovný, vzdělávací a politický aspekt. Oslavy probíhaly zpravidla v „onen“ den nebo, připadal-li svátek na den volna den předtím.

V tyto dny nebo alespoň v jejich části se nekonalo pravidelné vyučování. Přesto existovaly výjimky, například účast na Husových oslavách v červenci byla školou zajišťována, ač samotná akce byla v režii města.

Rozdělení: – státní svátky (vznik Československa 28. říjen, vznik Protektorátu Čechy a Morava 15. březen, 1. Máj-svátek práce, upálení Mistra J. Husa 6. červenec)

– výročí představitelů státu (narozeniny a úmrtí T. G. Masaryka 7. březen a 14. září, narozeniny E. Beneše 28. květen, narozeniny E. Háchy 12. červenec, narozeniny A. Hitlera 20. duben, úmrtí R. Heydricha 4. březen, úmrtí A. Švehly 12. prosinec, úmrtí A. Rašína 18. únor, úmrtí M. R. Štefánika 4. květen)

---

²⁰⁶ Dne 6. května 1939 uspořádal Okresní akční výbor školních organizací rozlučkový večer pro školní inspektory Roberta Vondrušku a Josefa Karla v sále Besedy. Pozváni byli i ředitelé a zástupci učitelů měšťanských škol. *Budějovické listy* 8. 5. 1939, s. 2.

²⁰⁷ Žáci i se svými učiteli se zúčastnili kupříkladu slavnostního odhalení pomníku českobudějovického biskupa J. V. Jirsíka 28. září 1926 i následných oslav. *Jihočeské listy* 2. 10. 1926, s. 1.

²⁰⁸ Například 24. září 1919 byl na jednodenní návštěvě Č. Budějovic ministr zahraničních věcí dr. Eduard Beneš. I místní měšťanské školy se účastnily jeho přivítání. *Jihočeské listy* 24. 9. 1919, s. 2.

– výročí bitev (Zborov 2. 7. 1917, Lipany 30. 5. 1434, Bílá Hora 8. 11. 1620)

– církevní svátky (svatováclavské milénium 28. 9. 1929, zádušní mše za papeže Pia XI. 14. 2. 1939)

– výročí významných osobností (spisovatelé a básníci: A. Jirásek, A. Heyduk, K. Klostermann, J. Holeček, O. Březina, A. Stašek, J. Vrchlický, J. Neruda, K. H. Mácha, K. J. Erben, J. V. Sládek, K. Čapek, E. Krásnohorská, J. Zeyer, S. Čech, V. Dyk, B. Němcová, K. H. Borovský,²⁰⁹ J. W. Goethe, A. S. Puškin, B. Björnson; historici: J. Pekař, A. Sedláček, F. Palacký, E. Denis;²¹⁰ hudební skladatelé: A. Dvořák, B. Smetana, J. Suk; ostatní osobnosti: J. A. Komenský, T. A. Edison, Jan Žižka z Trocnova, A. Zátka, J. E. Purkyně, H. Durant,²¹¹ R. Tyršová, M. Tyrš, V. Náprstek)

– výročí spřátelených států (vznik Království SHS 1. prosinec, vznik Rumunska 10. květen, sjednocení Polska 11. listopad, úmrtí bývalého francouzského prezidenta R. Poincarého 15. 10. 1934, atentát na jugoslávského krále Alexandra I. a francouzského ministra zahraničí L. Barthoua 9. 10. 1934).

Nejvýznamnějším výročím, které se připomínalo při školních slavnostech, bylo založení republiky. Za války ho nahradily oslavy vzniku protektorátu, které nebyly již tak velkolepé. Tyto oslavy zapadaly do kontextu celonárodních oslav. Záštitu nad nimi přejímaly někdy i komunální politici, místní spolky a organizace.

V roce 1928 proběhly jubilejní oslavy deseti let trvání republiky samozřejmě i v Českých Budějovicích. Slavnost se konala v sobotu 27. října od půl deváté ráno na Sokolském ostrově. Byla společná pro obecné a měšťanské školy.

²⁰⁹ K českým spisovatelům a básníkům blíže Novák, J. V. – Novák, A., *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, Olomouc 1936 – 1939.

²¹⁰ K historikům blíže Kutnar, F. – Marek, J., *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997.

²¹¹ Henry Durant byl zakladatelem Červeného kříže.

„Místo bylo zvoleno vhodné, počasí bylo příznivé a účast žactva úplná. Slavnostní řečník odborný učitel Karel Kolář vysvětlil žactvu význam dne způsobem dětem přístupným a vzletně. Panu presidentovi T. G. Masarykovi byla provolána třikrát Sláva! Po té byla vztyčena vlajka a radostně zapěny státní hymny za řízení odborného učitele Karla Mitisky. Zdařilé slavnosti byl přítomen přednosta okresní školní rady vládní rada dr. Fiedler a okresní školní inspektor Robert Vondruška.“²¹²

Součástí těchto oslav bylo i odhalení pomníku legionářského plukovníka Josefa Jiřího Švece²¹³ před hlavní poštou, které proběhlo 28. října. „Této veliké a významné slavnosti zúčastnila se deputace učitelstva i žactva a položila k pomníku věnec.“²¹⁴

Oslavy upálení Mistra Jana Husa byly specifické tím, že se připomínaly na konci školního roku a samotná oslava proběhla o prázdninách i za účasti žáků. Na Rudolfově v roce 1930 „jako jiná léta tak i letos uspořádány byly oslavy Mistra Jana Husa, které tentokrát řídil sbor místních dobrovolných hasičů pod protektorátem městské rady za účasti školní mládeže.“²¹⁵

Součástí této akce byl průvod za doprovodu hudby, který se ubíral od hostince u Frůnků k české škole. Zde po zahájení – zahrání sólové písně Hranice vzplála – byla proslovena přednáška cvičného učitele z Č. Budějovic Karla Fechtnera. „Po zahrání hymen se průvod vrátil na původní místo. Školní děti zpestřily průvod osvětlenými lampiony.“²¹⁶

Svátek 1. Máje se na školách oslavoval jen tím, že děti neměly vyučování. Děti měly zakázáno zúčastňovat se v onen den jakýchkoliv

²¹² SOKA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 88.

²¹³ Kovář, D., *Příběhy*, s. 144 an.

²¹⁴ SOKA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 89.

²¹⁵ TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfova, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 128.

²¹⁶ TAMTÉŽ.

shromáždění se stranickým politickým obsahem. „První květen byl oslaven jako národní svátek. Na základě výnosu MŠANO ze dne 12. března 1919 č. 9064 bylo na všech školách celodenní prázdnno.“²¹⁷

Při oslavách výročí představitelů státu se připomínaly dny jejich narození a úmrtí. Největší pozornost byla věnována oslavám prezidenta Masaryka, této ikony první republiky.

V roce 1926 oslavil T. G. Masaryk pětasedmdesáté narozeniny. Oslavy ve školách proběhly už 6. března na základě vynesení zemské školní rady. „Slavnost se konala ve třídách. Žáci přednesli případné básně. Každý třídní učitel promluvil o životě pana prezidenta. Četly se také některé statě z jeho knih a zazpívaly se státní hymny. Byly tyto slavnosti prosté, ale srdečné a vážné. Budova školy byla ozdobena prapory.“²¹⁸

Za Protektorátu Čechy a Morava se slavily narozeniny Vůdce A. Hitlera. Tyto oslavy byly skromnější než například oslavy T. G. Masaryka za první republiky.²¹⁹ Německá okupační správa za války při školních slavnostech velmi využívala rozhlas, protože tím neriskovala při hromadných shromážděních různé problémy a nepokoje.

„Podle nařízení MŠANO bylo žactvo v poslední vyučovací hodině 19. dubna 1940 shromážděno společně s učitelským sborem ve 4. ročníku, kde ředitel školy přečetl dodaný mu příslušný projev a upozornil ještě znovu dodat (*sic!*), jak se má vzdáti čest říšské vlajce a hymně při oficiálních slavnostech. V den narozenin 20. dubna měli žáci prázdnno. Po celý den byly na budově školy vyvěšeny vlajky říšská a protektorátní.“²²⁰

²¹⁷ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovцова, sign. B 116, *Školní kronika 1912 – 1936*, s. 174.

²¹⁸ TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 13. Pro školní praxi byly upraveny i některé životopisy T. G. Masaryka, jež bylo možno drammatizovat. Srovnej Knížek, A., *Pohádka o paní Masarykové*, Strážnice 1932.

²¹⁹ Školy, protože musely plnit nařízení, mnohdy o samotný akt jeho oslav příliš nestály a přistupovaly k němu spíše formálně.

²²⁰ SOKA České Budějovice, fond Střední škola Rudolfovo, sign. B 1835, *Školní kronika 1936 – 1953*, s. 136.

Z výročí bitev byla slavena pouze tři. Bílá Hora a Lipany²²¹ byly připomínány jako negativní mezníky našich dějin. Zborov²²² jako jediný měl pozitivní účinek. Stal se symbolem „legionářské mytologie“ vzniku Československé republiky.

Církevní svátky a slavnosti s nimi spojené se po roce 1918 ve srovnání s předcházejícím obdobím dostaly poněkud do oblasti menšího zájmu. V roce 1929 oficiálně nastalo svatováclavské milénium.²²³ Kníže sv. Václav byl připomínán jako patron a ochránce českých zemí.

Na škole v Rudolfově bylo „27. září v poslední vyučovací dopolední hodině podle výnosu MŠANO z 11. 9. č. 74823/39 – I. důstojným způsobem vzpomenuo třídními učiteli v příslušných třídách dovršení tisíci let od smrti českého knížete sv. Václava, jehož jméno a památky sílily duši národa v dobách zlých i dobrých. Bylo vzpomenuo osoby sv. Václava, jeho významu pro vnitřní a vnější poměry tehdejšího českého státu, jeho význam pro národní kulturu a význam tradice svatováclavské pro politický a kulturní život národa.“²²⁴

Druhý den se účastnil ředitel školy J. Mařík s odborným učitelem A. Procházkou oslav v Č. Budějovicích, které organizovalo sdružení všech kulturních spolků. Byly předneseny zvláštní proslovy na hlavním náměstí, které zahájil okresní školní inspektor Emanuel Drobil. Též promluvil senátor Národního shromáždění děkan František Jan Krojher z Ledenic a profesor reformovaného-reálného gymnázia a publicista Josef Lomský.²²⁵

---

²²¹ „Ke dni 30. května vzpomenuo proslovy 500 let od bitvy u Lipan, o jejím průběhu, výsledku a následcích pro národ, hlavně pro demokratické zřízení.“ TAMTÉŽ, fond I. střešní škola Jírovceva, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 227.

²²² Kárník, Z., *České země 1*, s. 27.

²²³ Někteří historici se domnívají, že sv. Václav byl zavražděn v roce 935.

²²⁴ SOKA České Budějovice, fond Střešní škola Rudolfova, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 91.

²²⁵ TAMTÉŽ, s. 92.

Ve výročích významných osobností se nejvíce prostoru dostalo spisovatelům a básníkům. Slavilo se buď výročí narození, výročí úmrtí a nebo smrt, která „právě přišla.“

Dne 16. května 1936 si žáci připomněli 100 let od smrti básníka a průkopníka „novodobého českého směru básnického“ K. H. Máchy.²²⁶ Sto let od narození zakladatele Sokola M. Tyrše oslavila rudolfovská škola 17. září 1932.²²⁷ V roce 1931 se dovršila míra života V. Dyka. Když se koupal 14. května v moři na ostrově Lopudu u Dubrovníku, byl raněn mrtvicí. Po převozu do Prahy se 20. května konal slavný pohřeb.²²⁸

Ve výročích spřátelených států dominovaly oslavy sjednocení Království SHS²²⁹ a Rumunska. Oba tyto státy byly společně s Československem členy obranné koalice tzv. Malé dohody.²³⁰ Na oplátku v obou spojeneckých státech měl být slaven ve školách vznik našeho státu.

„Dne 1. prosince shromáždilo se žactvo ve třídě 1A k oslavě státního svátku Jugoslávie. O dějinách Srbů, Chorvatů a Slovinců a o jejich sjednocení promluvil odborný učitel B. Potůček. Pak zazpívána státní hymna jugoslávská i naše.“²³¹

²²⁶ „Rozbor básníkovy díla učinil učitel Vladyka. Učitelé Skleničková a Moc za doprovodu klavíru zapěli několik umělých a národních písní. Žákyně 3B Jandová podala zdařilý rozbor Máje, pak žákyně 3B přednesly zvláště upravenou sborovou recitaci Máje. Tím poskytnut byl žactvu pohled do života a nitra básníkovy.“ TAMTÉŽ, s. 350.

²²⁷ „Učitelé tělesné výchovy a občanské nauky promluvili případným způsobem k žactvu v jednotlivých třídách, přičemž ukázány byly žactvu některé obrazy ze života Tyršova. Místní tělocvičná jednota Sokol uspořádala pietní průvod na vrch za Veskou, kde u zapálené hranice promluvil vzdělavatel Sokola. Někteří členové učitelského sboru a mnozí žáci zdejší školy byly tohoto průvodu účastni.“ TAMTÉŽ, s. 217.

²²⁸ „Dne 20. května bylo promluveno ke všem žákyním způsobem přiměřeným jejich věku o V. Dykovi jako básníkovi, spisovateli, členu odboje za světové války a velikém vlastenci. Bude nám všem chybět.“ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovcova, sign. B 116, *Školní kronika 1912 – 1936*, s. 363 – 364.

²²⁹ Království Srbů, Hrvatů, Slovinců. Používalo se i označení Jugoslávie.

²³⁰ Malá dohoda vznikla z obavy před revanšistickými snahami Maďarska. Všechny členské státy Malé dohody patřily k francouzskému spojeneckému systému. Tato „dohoda“ však ne vždy fungovala, jak měla. Kárník, Z., *České země 2*, s. 450 an.

²³¹ SOkA České Budějovice, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 331.

5.5. Další školní aktivity a obraz smrti

Nyní se podíváme na další školní aktivity, které doplňovaly obraz školního roku. Po roce 1918 byla školní výuka obohacena o školní filmová představení a poslech školního rozhlasu.

S rozvojem kinematografie začaly pronikat do škol filmová představení. Někteří žáci však navštěvovali v kinech pro ně zapovězená představení.²³² Žáci v Č. Budějovicích navštěvovali školní filmová představení v několika kinech. Byla to bio Elekta, bio Grand, bio Kotva, bio Hvězda nebo bio Royal.

Školní filmová představení sloužila hlavně k doplnění výuky některých předmětů (například zeměpisu nebo dějepisu), jako další zdroj vzdělávání, byl to i „jistý druh cestování“ pro děti ze sociálně slabších rodin a i druh dobové zábavy. I tak však filmy posilovaly identifikaci žáka s českým národem, v případě dívek někdy i s jejich genderovou rolí.

Když si uvědomíme, že v této době neexistovala televize, možná si ani nedokážeme představit úžas dětí sedících v biografu a „hltajících živé obrazy na plátně.“

Od školního roku 1928/1929 mohly rudolfovské děti navštěvovat filmy pro žactvo. V hostinci u Urbanů vznikl sokolský biograf, kde mohly zhruba jednou měsíčně v sobotu za režijní cenu Kč 1,-- zhlédnout školní filmy. Chudé a pilné děti mohly získat volňásky.²³³

Dne 17. května 1930 od 14 hodin zhlédly děti tři školní biografy: zeměpisný film Malebné poutě po Bosně a Hercegovině, komediální film Hrabě z Nemanic a filmovou veselohru Pix a Flix.²³⁴

---

²³² „Několik žáků zjištěno při razii policie na nedovolené návštěvě biografu.“ TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 101.

²³³ TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 59 – 60.

²³⁴ TAMTÉŽ, s. 119.

Na I. chlapecké měšťanské škole v Č. Budějovicích začala školní filmová představení od školního roku 1924/1925. V biu Grand proběhl film s politickou tematikou *Cesta kolem republiky*.²³⁵

Zeměpisný film *Habeš* byl promítán 5. listopadu 1935 v biu Hvězda, u něhož nemůžeme přehlédnout aktualizaci dobovou politikou, válkou Itálie v Habeši.²³⁶ Dne 30. května 1938 byl na programu školního biografu film podle klasické literární předlohy spisovatele A. Jiráska *Filozofská historie*.²³⁷ Tento film s vlasteneckou tematikou měl dodat kuráž a trochu zahladit vrásky na budoucnosti naší republiky.

Na I. dívčí měšťanské škole v Č. Budějovicích viděly žačky školní filmová představení už od školního roku 1922/1923.²³⁸ První filmy, které dívky zhlédly byly 13. října film se zahradnickou tematikou *Plody a květy* a 27. října film *Výroba hedvábí*.²³⁹

Dne 19. září 1932 promítali v biu Kotva etnografický film *Udu, lovci primitivní*²⁴⁰ a 29. září téhož roku promítali ve stejném kině český historický film s venkovskou tematikou *Chlouba rodu Krušinova*.²⁴¹

V Československu začal rozhlas pravidelně vysílat od roku 1923 a bylo jen otázkou času, kdy se ho chopí pro využití ke své výuce i školy.²⁴²

Žáci poslouchali různá hudební, literární nebo jiná pásma. Mohli si sami „vyrábět“ vlastní pořady.²⁴³ Důležité byly proslovy ministrů MŠANO nebo jiných významných osobností. První celostátní vysílání rozhlasu pro školy proběhlo u nás 19. prosince 1930.

²³⁵ TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114, *Školní kronika 1910 – 1925*, s. 369.

²³⁶ TAMTÉŽ, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 279.

²³⁷ TAMTÉŽ, s. 338.

²³⁸ Oběžník Okresního školního úřadu č. 4783 z 7. 10. 1922.

²³⁹ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovcova, sign. B 116, *Školní kronika 1912 – 1936*, s. 230 – 231.

²⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 380.

²⁴¹ TAMTÉŽ, s. 381.

²⁴² K využití rozhlasu Teklý, J., *Historická úloha rozhlasu*, in: *Jih* 2, 1937, s. 104 – 107.

²⁴³ Šlo pouze o živé vysílání, školy nedisponovaly záznamovou technikou.

„Ředitelství školy uspořádalo reprodukci prvního vysílání školního rozhlasu, kde promluvil k žactvu i ministr MŠANO dr. Ivan Dérer. Přijímač i reproduktor ochotně zapůjčila místní pobočka firmy Philips.“²⁴⁴ Přijímač a tři reproduktory za Kč 3319 si I. chlapecká měšťanská škola pořídila v roce 1936.²⁴⁵

Na rudolfovské škole poslouchaly děti zahájení školního vysílání československého rozhlasu díky laskavosti řídicího učitele německé obecné školy p. Sigmunda a zdejšího poštmistra p. Plánského, kteří dali ve svých bytech k dispozici přijímače.

Program 19. prosince 1930 byl následující: proslov ministra dr. I. Déreera, národní hymny zazpívané dětským sborem Domovina z Prahy, úvodní slovo o školním rozhlasu pronesené zástupcem Radiožurnálu, členem Národního divadla přednesený melodram Štědrý večer z Kytice K. J. Erbena, vánoční koledy zazpívané dětským sborem Domovina za vedení odborného učitele Novotného, mužským sborem pražských učitelů zapěné Spi Jezulátko, spi.²⁴⁶

Vlastní rozhlasové zařízení si rudolfovští pořídili až 22. února 1938. Jelikož měla škola nedostatek finančních prostředků, bylo zařízení pořízeno z výtěžků školních divadel, akademií a menších darů v průběhu posledních tří let.²⁴⁷

Zařízení se skládalo ze zesilovače, sedmi reproduktorů, sedmi ozvučnic, mikrofону, elektrického gramofonu, rozvodného panelu, rozvodného přístroje a skříně. Na celkové náklady, které se vyšplhaly na Kč 6 084, přispělo MŠANO částkou Kč 1 000.²⁴⁸

Děti se scházely ke společnému vysílání střídavě v odděleních. V pondělí chodily nižší ročníky a v pátek vyšší ročníky. Žáci poslouchali ve stoje namačkání v učebně, čímž kázeň a zájem o

²⁴⁴ SOKA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 142.

²⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 311.

²⁴⁶ TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 146.

²⁴⁷ TAMTÉŽ, *Školní kronika 1936 – 1953*, s. 71.

²⁴⁸ TAMTÉŽ.

poslech byly minimální. To se však změnilo, když žáci konečně mohli poslouchat relace ze svých učeben. Tím také mohla škola vysílat při různých oslavách svůj vlastní program.²⁴⁹

Děti se zúčastňovaly jako diváci různých divadelních představení. Bylo to jak loutkové divadlo,²⁵⁰ tak i hrané divadlo.²⁵¹ Každé představení bylo pro děti velkým kulturním a společenským zážitkem, které tříbilo jejich smysl pro krásu a zanechávalo v jejich křehké dětské duši nesmazatelné stopy.

Možná ještě zajímavější byly pro děti hraná představení, na kterých se samy nějak podílely. Nemusely být jen herci, mohly též vyrábět kulisy, kostýmy nebo jinak přispět svou troškou do mlýna při přípravě těchto akcí. Šlo zde též o prezentaci školy na veřejnosti, neboť školní představení se mohla hrát i pro rodinné příslušníky a přátele školy.

Školní divadelní představení se hrála například před Vánoce,²⁵² případně jako doprovodná součást různých větších slavností a oslav.²⁵³ Velice oblíbené byly též tzv. živé obrazy, které znázorňovaly určitou událost nebo výjev z dějin.

Nezanedbatelná byla u těchto akcí též finanční stránka. Jestliže zbyly pod odečtení nákladů nějaké peníze, mohly se využít na vylepšení školního prostředí nebo nákup učebních pomůcek.

---

²⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 72.

²⁵⁰ Dne 24. října 1935 se například zúčastnily loutkového divadelního představení Lešetínský kovář od Antonína Kopeckého. TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 277. Vedle aktualizovaného programu lze zmínit, že na některá loutková představení škola chodila i z toho důvodu, aby usnadnila obživu této tradiční loutkářské rodiny.

²⁵¹ Dne 19. března 1927 si děti vychutnaly v Jihočeském divadle pohádku Honza kouzelník. TAMTÉŽ, s. 42.

²⁵² Děti sehrály žákovské divadelní představení Vánoční svátky od p. Semerádové 26. prosince 1927 v hospodě u Frůňků i pro širokou veřejnost. TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfova, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 22.

²⁵³ Učitelé s žáky sehráli 4. března 1928 hru Pro tatíčka prezidenta v hostinci u Filipů. Jedno představení bylo určeno pro školu a druhé pro širokou veřejnost. Akce byla součástí oslav narozenin prezidenta T. G. Masaryka. TAMTÉŽ, s. 27.

Děti se ve škole jistě těšily i na různé vycházky a výlety, které jim umožňovaly opustit budovy škol a vidět něco nového a zajímavého.

Vycházky se mohly realizovat za příznivého počasí. Bývaly zpravidla na několik hodin místo vyučování a byly určeny pro všechny ročníky. Výlety trvaly od jednoho do tří dnů a byly určeny pro vyšší ročníky. Výlety schvalovala také místní školní rada, svou roli hrály schopnosti i finanční možnosti dětí. Školní výlety směřovaly obvykle na významná krajinná místa či výrazné umělecké památky.

Jestliže více jak polovina rodičů s výletem nesouhlasila, nemohl se uskutečnit. Dozor nad dětmi vykonával třídní učitel a některý další učitel. Vedoucí výletu rozhodoval o rozchodech dětí, upozorňoval je na různá omezení a zákazy, kterým děti na těchto akcích podléhaly. Děti musely být pojištěné před cestou.²⁵⁴

„Se žactvem byly podniknuty vycházky a výlety. Dne 8. června 1923 třídy 1A, 1B, 1C a 4B na Zvíkov. Dne 11. června třída 3A a 3B do Rožmberka a Vyššího Brodu, 4A do Husince a Prachatic. Dne 12. června 2A a 2B do Trocnova a Borovan a konečně 1 a 3 ročník 22. června na Karlštejn.“²⁵⁵

„Letos byly školní výlety podniknuty v červnu na Rožmberk a Vyšší Brod, Zvíkov a Písek, Klatovy, Černé a Čertovo jezero, Pancíř. Počasí se vcelku vydařilo a k vážnějším úrazům nedošlo.“²⁵⁶

„V červnu 1931 byly organizovány na naší škole výlety do těchto míst: Zlatá Koruna, Dívčí Kámen, Plešné a Černé i Čertovo jezero, Třístoličník, Kájov, Český Krumlov, Trocnov a Ostrý.“²⁵⁷

²⁵⁴ K problematice vycházek a výletů též *Jihočeské listy* 31. 3. 1937, s. 1 – 2; *Jihočeská jednota* 17. 5. 1940, s. 5.

²⁵⁵ SOKA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1910 – 1925*, s. 349.

²⁵⁶ TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfova, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 120.

²⁵⁷ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovцова, sign. B 116, *Školní kronika 1912 – 1936*, s. 365.

Každodenní stereotyp školy narušovaly i události, které škola neplánovala.

Ve škole se prostě neděly jen příjemné a veselé děje. Ani dětem a učitelům se nevyhnuly tragické, smutné i kriminální události, které musela řešit policie a které vrhaly na školu nechtěnou pozornost.

„Hanbu škole, spolužákům a celému učitelskému sboru udělal žák třídy 2B Antonín Syrový, který se se svým patnáctiletým kamarádem Otakarem Spáčillem vloupal 27. ledna 1926 do uzamčené šatny hřiště zdejšího německého sportovního klubu a odcizil tam boty a brusle v ceně Kč 1 420. Za toto hanebné jednání byl odsouzen podmíněně k trestu zavření na 14 dní. Ve škole mu byla přisouzena nezákonná z mravů.“²⁵⁸

Občas do školy zabloudila i smrt, která sfoukla plamínek na svíčke života. Ve školních kronikách se smrt objevuje nejčastěji, když se oznamuje úmrtí významné osobnosti. Učitelé i žactvo se také zúčastňovali pohřbů svých spolužáků, učitelů či jiných místních známých občanů. Položili květiny, postáli, uronili slzu a někdy i zazpívali smuteční chorál.

Vleklá choroba ledvinová ukončila na dívčí měšťance mladý život žákyni 1A Marii Kotousové 16. června 1925.²⁵⁹ Tragicky skončila svůj život žákyně 2B stejné školy Jana Prušáková „dívka pilná a nadaná“ 7. července 1926. Doma při manipulaci s lihovým kahanem se jí náhle vzřály šaty a byla tak silně popálená, že svému zranění nakonec podlehla. Pohřbu nešťastné dívky se zúčastnily žákyně i učitelstvo školy.²⁶⁰

Místní dlouho vzpomínali na tragické vyvrcholení výletu na Hlubokou nad Vltavou, který podnikla II. měšťanská škola dívčí v Č. Budějovicích 28. května 1920.

²⁵⁸ TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 15.

²⁵⁹ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovцова, sign. B 116, *Školní kronika 1912 – 1936*, s. 274.

²⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 292 – 293.

Dívky se koupaly v rybníku Bezdrevu. Náhle se začaly topit žákyně Hermína Majerová a Anna Kvěchová. Jejich učitelka slečna Božena Vaněrková se je snažila vytáhnout z vody ven. Bohužel se jí to nepovedlo a tak všechny tři nešťastnice našly smrt v rybníce. O dva dny později byly pohřbeny.²⁶¹

Dne 28. prosince 1925 skončila pozemská pouť ředitele I. měšťanské školy chlapecké v Č. Budějovicích Antonína Smetany. Nešťastný pan ředitel, kterému nezbývalo mnoho času do odchodu na zasloužilý odpočinek, spáchal sebevraždu v krásném čase vánočním. Šuškal se cosi o duševní chorobě, ale je možné, že pan ředitel již neměl sílu pokračovat ve své práci.²⁶²

Při bruslení na Hůrském rybníku utonul žák 1A měšťanské školy v Rudolfově Oldřich Zeiner z Adamova. Zřejmě ho zradil slabý led, který se s ním probořil a nablízku nebyl nikdo, kdo by pomohl. Až druhý den byl vytažen svými rodiči zpod ledu.²⁶³

Pohřeb O. Zeinera se konal 21. prosince 1937. Účast byla hojná, byly tu jak žáci tak i učitelé. Spolužáci mu dali na hrob vázanou kytici, věnec mu věnoval i místní dorost Československého červeného kříže. Jímavý proslov nad rakví pronesli odborný učitel Potůček a spolužák nebohého Smrž.²⁶⁴

Jarmila Švadlenová, žákyně 3B z Rudolfova, odešla na věčnost 27. března 1938 v českobudějovické nemocnici. Příčinou smrti čtrnáctileté dívenky byla hnisavá angína a záškrť.²⁶⁵

Při jejím pohřbu zapěly žákyně u domu smutku sbor „Již úkol dokonán“ a u hrobu pak „Anděl Páně.“ Se žákyní se za učitelský sbor rozloučil sám ředitel J. Mařík a za 3B žákyně Jiřina Urbanová. Dorost Československého červeného kříže dal na rakev vkusný věnec, její

²⁶¹ TAMTÉŽ, s. 190.

²⁶² Pohřbu se zúčastnily i žákyně dívčí měšťanky. TAMTÉŽ, s. 285. Ve školní kronice však zmínku o sebevraždě, již uveřejnil místní tisk, nenalezneme. I v tom lze sledovat manipulaci s dějinami pro konstruování paměti školy.

²⁶³ TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kronika 1936–1953*, s. 58.

²⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 59.

²⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 70.

třída pak kytici. Ve smutečních proslovech zaznělo, že byla „pilná, svědomitá, mírná a skromná.“²⁶⁶

I úcta vyslovená mrtvým však svým způsobem plnila výchovnou roli a k obrazu školního roku tak patřila.

Výchovná funkce školy se ve školní kronice odráží i v dalších variantách – žáci se podobně jako besídek²⁶⁷ a divadelních představení – účastnili také různých výstav²⁶⁸, škola spolupracovala na třídních schůzkách i jinak s rodiči apod.

Zdánlivě výchovnou funkci může plnit i sběr bylin, kostí, drahých kovů, gumy a dalšího materiálu.²⁶⁹ Vzhledem k rozšíření těchto sběrů hlavně za protektorátu a i nadále až do roku 1989, lze v těchto nepříliš dobrovolných aktivitách vidět podporu materiální základny totalitních režimů.

---

²⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 71.

²⁶⁷ „Prvního a druhého června 1929 proběhla na dívčí měšťanské škole žákovská besídka. Začala živým obrazem „Hold Čechii“ a zapěním státních hymen. Pak následovala čísla zpěvní, tělocvičná a předveden byl výchovný výstup dr. Drimla Chůvičky. Besídka byla zakončena pohádkovým číslem, při němž před obrazem prezidenta Masaryka provedly žákyně čtvrtých tříd cvičení se závoji a žákyně třetí třídy přednesla báseň Rudolfa Těsnohlídka Pravda a pohádka. O velmi zdařilém výsledku celé akce svědčil zájem obecenstva a jeho častý potlesk.“ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovce, sign. B 116, *Školní kronika 1912 – 1936*, s. 339 – 340.

²⁶⁸ „Žákyně navštívily i s některými členy učitelského sboru v městském muzeu druhou členskou výstavu sdružení Jihočeských výtvarníků, která se konala ve dnech 3. října až 2. listopadu 1927.“ TAMTÉŽ, s. 297.

²⁶⁹ „Dne 23. listopadu 1938 bylo vyzváno žactvo chlapecké měšťanské školy, aby hojně sbíralo odpady kovové, korkové a kaučukové. Organizací sběru byl pověřen odborný učitel František Rada.“ TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovce, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 351. Sběrová činnost na školách za protektorátu bývala někdy i ze strany učitelů a žáků bojkotována. Srovnej Bláha, J., *Z dějin volyňského základního školství*, Výběr 21, 1984, č. 4, s. 279.

6. OBRAZ UČITELŮ MĚŠŤANSKÝCH ŠKOL A VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI PŮSOBÍCÍ NA ŠKOLÁCH

V této kapitole se budeme zabývat obrazem učitele ve školních kronikách a upozorníme na některé zajímavé osobnosti učitelů, kteří působili na měšťanských školách.

Existují povolání s kratší či delší historií svého trvání a vedle nich některá, jež jsou spjata s vývojem lidstva od samého jeho začátku – k těm patří i učitelství. Obecně lze říci, že učitelství existuje od dob, kdy se vyučování někoho něčemu stalo činností, na kterou se někteří jedinci specializovali a jiní jedinci nebyli schopni nebo ochotni ji provádět.

Tento proces přenosu poznatků, dovedností a různých informací zajišťovali stařešinové, kněží, šamani, náčelníci kmenů, kteří byli asi prvními edukátory (vyučujícími subjekty) v historii lidstva.²⁷⁰

6.1. Obraz učitele

Osazenstvo školy, mimo samotných žáků a žaček, vytvářel ředitel, učitelský sbor a pomocný personál.

V čele školy stál ředitel. V omezené míře si plnil i povinnosti vyučujícího pedagoga. Zodpovídal hlavně za zdárný chod školy a plynulost výuky. Reprezentoval školu i navenek při významných společenských a politických událostech a jednal s nadřízenými orgány.²⁷¹

---

²⁷⁰ Průcha, J., *Učitel*, s. 9.

²⁷¹ Jména všech ředitelů našich tří vybraných měšťanských škol i s dobou jejich působení na škole jsme uvedli v předchozí kapitole.

Učitelé zajišťovali výuku. Byli odborní, výpomocní a suplující. Dokud učitel nebyl definitivní, byl považován za zatímního.²⁷² Určitou třídu v průběhu roku vedl třídní učitel, který s ní postupoval většinou i do vyššího ročníku. Vedle dlouhodobě působících učitelů byli na školách i mnozí, kteří zde vydrželi pouze jeden či dva školní roky.²⁷³ Pedagogický sbor mohl doplňovat i katecheta, který vyučoval náboženství.

Učitel nebyl jen někdo, kdo předává dětem vědomosti, znalosti a dovednosti. Byl též morální autoritou a vzorem, pro děti, které teprve hledaly své místo v životě a potřebovaly ukázat správnou cestu.

Učitelé jako specifická sociální skupina, vykonávající své povolání (poslání) na „živém materiálu,“ výrazně spoluvytvářeli sociální paměť školy a tím i dětí. Účastnili se a spolupodíleli na školních slavnostech a dalších aktivitách.

K pomocnému personálu školy patřil i školník.²⁷⁴ Ten měl na starosti údržbu a drobné opravy ve třídách a v budově školy, kde zpravidla i bydlel. Funkci školníka mohla zastávat i žena. Když totiž v prosinci 1918 zemřel školník dívčí měšťanské školy Jan Schmidtschläger, vykonávala po určitou dobu tuto funkci jeho manželka.²⁷⁵

Ve školním roce 1927/1928 měla nově vzniklá rudolfovská škola sedm učitelů a učitelek.²⁷⁶ Jedině ředitel J. Mařík a jeho pozdější nástupce A. Procházka se stali stálicemi ve sboru. Tehdy k těmto dvěma ještě patřili odborný učitel Ludvík Sláma, výpomocná učitelka Anna Karásková, učitelka ženských ručních prací Marie Špengrová, učitel římsko-katolického náboženství farář Jan Vavruška a učitel československého náboženství Antonín Kolář.

²⁷² Definitiva přicházela zpravidla nejdříve za dva roky a po splnění daných podmínek.

²⁷³ Byla zde poměrně velká fluktuace.

²⁷⁴ SOKA České Budějovice, fond Místní školní rada České Budějovice, sign. B 7, fascikl 1, *Služební řád pro školníky národních škol*.

²⁷⁵ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovцова, sign. B 116, *Školní kronika 1912 – 1936*, s. 169. Později zde působili jako školníci například Josef Jiřík a Josef Čížek.

²⁷⁶ TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 8.

Ve školním roce 1939/1940 se rozrostl učitelský sbor měšťanské školy na Rudolfově na třináct osob. Byli to ředitel Josef Mařík, odborný učitel Alois Procházka, odborný učitel Václav Ježek, odborný učitel Alois Hůlka, odborný učitel Miroslav Čapek, odborný učitel Otakar Trubač, odborný učitel Karel Valeš, odborná učitelka Růžena Benešová, učitelka domácích nauk Marie Píchová, praktická učitelka Milada Chválová, učitelka náboženství římsko-katolického Marie Tomášková, učitel náboženství československého Václav Ježek a učitel náboženství českobratrského Václav Hrstka.²⁷⁷

Na počátku školního roku 1920/1921 působilo na I. chlapecké měšťanské škole sedmnáct učitelů. Byli to ředitel Antonín Smetana, František Strašpytel, Alois Řežáb, Richard Fried, Emanuel Drobil, Richard Renner, Eduard Moravec, Karel Mitiska, Josef Stejskal, Antonín Bednář, Václav Beneš, František Smitka, Otto Stehlík, František Houška, Josef Trubač, František Prokop a František Hůrský.²⁷⁸

Na konci školního roku 1938/1939 patřilo k učitelského sboru I. dívčí měšťanské školy deset vyučujících. Byli to ředitelka Milada Stehlíková, Jan Fridrich, František Rada, František Vančura, Ferdinand Saip, Ladislav Ambrož, Ludmila Vokounová, Emílie Marešová, Marie Petříková a Marie Uhrová.²⁷⁹

Převážná část učitelů měšťanských škol získala vzdělání, které umožňovalo vyučovat na tomto druhu školy, na učitelských ústavech.²⁸⁰

Po roce 1918 byla otázka učitelského vzdělávání v naší republice reflektována širokou diskusí. Reformní návrhy vyústily zhruba do třech názorových proudů. Konzervativní chtěl zachovat status quo, tj.

²⁷⁷ TAMTÉŽ, *Školní kronika 1936 – 1953*, s. 122.

²⁷⁸ TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1910 – 1925*, s. 313.

²⁷⁹ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovцова, sign. B 116, *Školní kronika 1936 – 1940*, s. 60.

²⁸⁰ Tam vstupovali po absolvování měšťanské školy. Někteří vystudovali nižší či vyšší střední školu. K vzdělávání učitelů srovnej Novotný, M., *Příprava*, s. 103 – 109.

vzdělání na učitelských ústavech. Radikální je chtěl zrušit a vzdělání učitelů přenést na univerzity. Kompromisní varianty požadovaly vysokoškolské vzdělání, ale na vysokých školách *sui genesis* – pedagogických akademiích nebo pedagogických fakultách.²⁸¹

Velkým přínosem v procesu vzdělávání učitelů byl vznik českého učitelského ústavu v Českých Budějovicích, který spatřil světlo světa 23. května 1905. Byl založen jako soukromá čtyřtřídní instituce a v roce 1915 byl postátněn.²⁸² K jeho zániku došlo v roce 1948 v souvislosti s tehdejšími změnami v našem školském systému.

Po absolvování učitelského ústavu a složení zkoušky dospělosti se mohl stát absolvent pouze podučitelem nebo zatímním učitelem. K definitivnímu ustanovení učitelem musel složit zkoušku učitelské způsobilosti. Této zkoušce předcházela minimálně dvouletá praxe na obecné škole.

Aby dotyčný mohl učit na měšťanské škole, musel po nejméně třech letech praxe na obecné škole vykonat gramaticko-historickou, matematicko-technickou nebo přírodovědnou zkoušku.²⁸³

U učitelů se vždy vyžadovala loajálnost k režimu, který právě vládl ve státě. Bylo to totiž pro politickou stabilitu státu životně důležité. Proto učitelé skládali veřejný slib věrnosti republice²⁸⁴ po jejím vzniku v říjnu 1918.

Ovšem po ustavení protektorátu slibovali věrnost A. Hitlerovi a Třetí říši. Po roce 1948 prokazovali kladný vztah k „budování socialismu.“ A tak všichni, kdo si chtěli zachovat existenci, slibovali.

²⁸¹ Kořa, J., *Učitelé*, s. 93. Ke snahám o vysokoškolskou přípravu učitelů v jižních Čechách Vančata, O., *Úsilí*.

²⁸² K historii této vzdělávací instituce Brčáková, J., *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích 1905 – 1920*; Kotilová, K., *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích 1920 – 1948*.

²⁸³ Druh zkoušky záležel na aprobaci budoucího učitele měšťanské školy.

²⁸⁴ „Slibuji, že budu své vychovatelské povinnosti podle nejlepšího svého svědomí vykonávat, mládež svěřenou k dobru, pravdě a krásnu vésti, že budu prospěch školství vždy na zřeteli mít, že budu platné zákony a předpisy zachovávat, a že budu na svém místě ze všech sil k povznesení Československé republiky pracovat.“ Křivánek, J., *Příručka*, s. 102.

Ale co si o tom asi doopravdy mysleli a nedávali to někdy dětem ve škole nepřímo najevo?

Většina pedagogů měšťanských škol neomezovala svou činnost jen na vyučování dětí ve škole, ale věnovala se ve volném čase mimo svých vlastních rodin také mnoha zájmovým činnostem.²⁸⁵

Někteří učitelé se angažovali v politických stranách nebo zájmových a odborných spolcích, někdy i jako funkcionáři. Jiní svou činností vtahovali žáky a jejich rodiče, ale i další obyvatele města nebo obce, do kulturního a společenského života.²⁸⁶

Historický obraz především vesnických učitelů jako buditelů, písmáků a kronikářů byl umocněn i jejich aktivní literární činností.²⁸⁷ Často uměli hrát i na nějaký hudební nástroj, čehož se dalo bohatě využít i při různých školních slavnostech.²⁸⁸

Někteří se aktivně angažovali v politice nebo komunální správě.²⁸⁹ Pronášeli veřejné přednášky, psali články do novin a časopisů.

---

²⁸⁵ Na mimoškolní činnosti učitelského sboru chlapecké měšťanské školy ve školním roce 1922/1923 se podílel odborný učitel František Smitka, který byl jednatelem Sokola. Ani ostatní kolegové však nelenili. Odborný učitel Antonín Bednář byl jednatelem Aliance Francois a těsnopisného spolku. Ředitel Antonín Smetana byl místopředsedou kuratoria zdejší matiční hudební školy a podílel se i na její finanční správě a administrativě. Odborný učitel Josef Hronek pracoval v místní Okresní péči o mládež. SOKA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1910 – 1925*, s. 351.

²⁸⁶ Ve školním roce 1934/1935 byl ředitel rudolfovské školy Josef Mařík předsedou místního odboru Národní jednoty pošumavské, členem a jednatelem finanční komise, pronesl pět příležitostných přednášek a byl i činný v místním odboru matek a dětí. Jeho kolega odborný učitel Václav Ježek byl vychovatelem a cvičitelem žactva v Dělnické tělovýchovné jednotě, obvodním pokladníkem sociální demokracie a byl i členem pěveckého spolku Hlahol v Českých Budějovicích. Další zdejší odborný učitel Bohumil Potůček byl vzdělavatelem a vychovatelem Sokola, přispíval do krajinských a sokolských časopisů a pronesl dvacet dva příležitostných přednášek. Ani ostatní jejich kolegové nezůstávali nečinní. TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 315 – 316.

²⁸⁷ V roce 1942 byl zdejší odborný učitel Jindřich Moravec oceněn za svůj román Cihláři literární cenou Národní odborové ústředny zaměstnancké. TAMTÉŽ, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1940 – 1945*, s. 30.

²⁸⁸ Ke kulturnímu přínosu učitelů zejména v oblasti hudby před rokem 1918 Morkes, F., *Tradice učitelů jako nositelů kultury*, in: *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, Praha 2004, s. 169 – 177.

²⁸⁹ Odborný učitel měšťanské školy Alois Procházka byl 7. června 1932 zvolen starostou Rudolfova. V roce 1940 ho z funkce sesadili Němci. Starostou byl opět i po roce 1945. Jeho kolega učitel Václav Ježek se stal ve stejné době členem městské rady na Rudolfově. SOKA České Budějovice, fond Střední škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 199.

S jejich angažovaností ve veřejném životě souviselo i to, že za druhé světové války jich mnoho skončilo špatně. Byli perzekvováni, věznění v koncentračních táborech i popravováni.²⁹⁰

Jelikož byli učitelé tehdy nejpočetnější složkou naší inteligence, byli pro nacisty velkou překážkou v procesu poněmčování českých zemí. Málou která společenská vrstva v poměru ke svému počtu utrpěla tak velké ztráty zatýkáním a popravami. František Bosák uvádí, že v jižních Čechách bylo za okupace zatčeno 179 učitelů a 57 z nich zahynulo.²⁹¹

Například dne 8. října 1941 byl uvězněn okresní školní inspektor Emanuel Drobil. Mnohem hůře ovšem dopadl odborný učitel měšťanské školy v Rožnově Josef Beránek zatčený 5. června 1942. Po okamžitém převozu do Tábora byl zastřelen a ještě téhož dne byl převezen ke zpopelnění v českobudějovickém krematoriu.²⁹²

6.2. Inspekce a návštěvy ve školách

Chod měšťanských škol i kvalitu práce učitelského sboru kontroloval pravidelně okresní školní inspektor, který několikrát v průběhu školního roku do školy zavítal. Po každé své návštěvě se podepsal do školní kroniky. Dále vyplňoval vždy na konci roku formulář, který hodnotil jeho kontroly za celý školní rok.²⁹³

Okresní školní inspektor kontroloval vnější i vnitřní stav budovy školy, vybavení kabinetů, pomůcky, školní potřeby a učebnice, učitelskou a žakovskou knihovnu, školní docházku dětí, prospěch i chování žactva.

²⁹⁰ Odborný učitel měšťanské školy na Rudolfově Bohumil Potůček zahynul za války v koncentračním táboře. TAMTÉŽ, *Školní kronika 1936 – 1953*, s. 263.

²⁹¹ Bosák, F., *Perzekuce*, s. 154.

²⁹² TAMTÉŽ, s. 150.

²⁹³ SOKA České Budějovice, fond Okresní školní výbor České Budějovice, sign. A 17, karton 27, *Zprávy o prohlídkách*.

U učitelského sboru zjišťoval „ducha školy a shodu v učitelském sboru.“ Na každého učitele psal posudek, ve kterém hodnotil na základě vlastní zkušenosti jeho výuku a schopnost zaujmout a předat dětem určenou školní látku. Výkon učitele při kontrole hodnotil číslicí od jedné do tří. V úvahu se brala i mimoškolní činnost učitelů.

Ve školním roce 1935/1936 navštívil I. měšťanskou školu chlapeckou tehdejší okresní školní inspektor Robert Vondruška celkem šestkrát.²⁹⁴ Žádné výraznější vady zde nenalezl.

Výkon odborné učitelky Zdeňky Koutníkové ve třídě 3B ohodnotil okresní školní inspektor číslicí dvě a následujícími slovy: „Při vyučování dějepisném jest hlavním cílem občanská a mravní výchova v zdravém duchu obnovitelském a republikánském. Hoši odpovídali dobře. – Procvičování souvětí souřadného bylo dobré. – Při čtení se odborná učitelka snaží, aby žáci rozuměli dobře obsahu čteného a osvojili si pěkné obraty a myšlenky. – Postup má správný, kázeň velmi dobrou, jest pilná, chování bezúhonného.“²⁹⁵

Na měšťanské škole na Rudolfově provedl jednu vůbec z prvních inspekci školní inspektor Emanuel Drobil 11. ledna 1928. Byl přítomen vyučování všech zdejších odborných učitelů. Prohlédl si důkladně všechny písemné práce, výkresy, rysy i ruční práce, jakož i úřední knihy a ostatní školní zařízení.²⁹⁶

Při konferenci se vyjádřil uspokojivě jak o metodách vyučovacích, tak i o prospěchu žáků. Pochválil vkusné zařízení, výzdobu, pořádek a čistotu školy. Byl potěšen, že děti při opakování projevíly čilost, pohotovost a pozornost. Vážnější připomínky pan inspektor neměl.²⁹⁷

---

²⁹⁴ Návštěvy vykonal 5. a 19. listopadu 1935; 28. února, 9. března, 16. března a 23. března 1936.

²⁹⁵ TAMTÉŽ, *Zpráva o prohlídce ve školním roce 1935/1936 na I. měšťanské chlapecké škole v Č. Budějovicích, nestr.*

²⁹⁶ TAMTÉŽ, fond Střední škola Rudolfova, sign. B 1835, *Školní kronika 1927 – 1936*, s. 24.

²⁹⁷ TAMTÉŽ.

Inspekční návštěva zemského školního inspektora a vládního rady dr. Emanuela Vebra vedla 12. června 1924 do I. měšťanské školy dívčí v Č. Budějovicích. Pan vládní rada byl přítomen hodině češtiny ve 3B, hodině těsnopisu v jednoročním učebním kurzu a hodině francouzštiny v 1A. Navštívil paní ředitelku školy a vyslovil se pochvalně o svých krátkých pozorováních, které ve škole učinil.²⁹⁸

V sobotu 11. prosince 1937 navštívil České Budějovice sám pan ministr MŠANO dr. Emil Franke.²⁹⁹ Ředitelka I. dívčí měšťanské školy Milada Stehlíková se zúčastnila slavnostní recepce, kterou pořádal na počest pana ministra, českobudějovický starosta dr. Alois Neuman³⁰⁰ a okresní výbor, ve velké zasedací síni radnice. Při této příležitosti byli panu ministrovi představeni zástupci zdejších škol, úřadů a korporací.³⁰¹

V neděli 12. prosince 1937 v devět hodin přijal pan ministr na radnici zástupce žactva všech zdejších škol za přítomnosti okresního školního inspektora Roberta Vondrušky. Žákyně I. dívčí měšťanské školy reprezentovala Marie Motyčková ze 4. ročníku.³⁰²

Pan ministr byl uvítán dětským pěveckým sborem, ve kterém účinkovaly i žákyně zdejší školy, a proslovy žactva národních škol. Pěvecký sbor dirigoval cvičný učitel František Ambrož, na piano ho doprovázel dr. Jan Schwarz. Z radnice odjel pan ministr do české Obchodní akademie dr. Eduarda Beneše a do městského muzea. Cestou byl žactvem národních škol nadšeně pozdravován.³⁰³

Na slavnostní recepci 11. prosince 1937 nechyběl ani ředitel I. chlapecké měšťanské školy František Prokop. V neděli 12. prosince

²⁹⁸ TAMTÉŽ, fond II. střední škola Jírovцова, sign. B 116, *Školní kronika 1912 – 1936*, s. 257.

²⁹⁹ Tento slovenský politik byl ve vládě za národně socialistickou stranu. Ve funkci ministra MŠANO působil v letech 1936 až 1938.

³⁰⁰ Tento právník byl v letech 1937 až 1939 starostou Českých Budějovic. V letech 1935 až 1939 byl poslancem Národního shromáždění. Po roce 1948 působil jako ministr v několika vládách.

³⁰¹ TAMTÉŽ, *Školní kronika 1936 – 1940*, s. 30.

³⁰² TAMTÉŽ.

³⁰³ TAMTÉŽ.

1937 byl jako zástupce žactva školy přijat Vojtěch Krninský ze 4. ročníku.³⁰⁴

6.3. Významné regionální osobnosti působící na školách

S životem školy byly spjaty životy a osudy řady jejích učitelů. Proto se na závěr zmíníme o čtyřech osobnostech, které na měšťanských školách v daném období působily. To ovšem neznamená, že by se zde nemohly najít i další osobnosti, které by stály za podrobnější zmínkou. Ony čtyři osobnosti jsou: Zdeňka Bezděková, František Rada, Jan Rafael Schuster a Václav Ambrož.

Zdeňka Bezděková, rozená Vondrušková, se narodila 19. dubna 1907 v Českých Budějovicích. Jejím otci Robertu Vondruškovi³⁰⁵ bylo tehdy 27 let, matce Anně bylo o pět let méně. Rodina bydlela v Haasově ulici v Českých Budějovicích.³⁰⁶

Studovala na dívčím reformním reálném gymnáziu v Českých Budějovicích. Studium ukončila v roce 1926 maturitou s vyznamenáním. Poté vystudovala v Praze na filozofické fakultě češtinu a francouzštinu. V roce 1931 strávila pár měsíců na pařížské Sorbonně. Vysokoškolská studia dokončila v roce 1932 s titulem doktorky filozofie.³⁰⁷

V roce 1929 se poprvé vdávala. Vzala si profesora Františka Bezděka. Manželství ale vydrželo jen do roku 1931, kdy skončilo. Podruhé se vdávala až v roce 1955, kdy si vzala ing. arch. Vladimíra Pavlíka, který jí pomáhal vytvářet klidné prostředí pro tvůrčí práci.

---

³⁰⁴ TAMTĚŽ, fond I. střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 329.

³⁰⁵ Robert Vondruška byl středoškolský profesor. Po první světové válce se stal okresním školním inspektorem a zájmově se věnoval sokolskému loutkářství. V důchodovém věku dělal excerpce pro jazykový slovník a poradenskou činnost pro Pravidla českého pravopisu (1957). Řežáb, A., *V jihočeské metropoli*, s. 61.

³⁰⁶ *Encyklopedie*, s. 40.

³⁰⁷ Za studií v Praze se setkala s básníkem Jiřím Wolkrem. Navštěvovala i přednášky našeho předního literárního kritika F. X. Šaldy.

Na učitelskou dráhu vstoupila v roce 1932. Chtěla jít učit na nějakou střední školu, ale v té době byl nedostatek míst. Proto zamířila na I. měšťanskou školu dívčí v Českých Budějovicích, kde však bez odmluv musela učit nejrůznější předměty, jak to škola potřebovala.³⁰⁸

„Byla to tedy I. dívčí měšťanská škola v Jírovcově ulici v mém rodišti, kde se pro mě našlo místečko výpomocné učitelky. Přijata jsem byla na letní pololetí 1933, a to pouze do konce školního roku. Před prázdninami dostal výpomocný učitel výpověď, aby nemusel být přes léto placen, po prázdninách mohl být znovu přijat, nebo také nebyl – podle okolností.“³⁰⁹

V jejích vzpomínkách se jí vynořil obraz prvního dne ve škole, kdy vstupovala do budovy školy: „Otevřela se přede mnou velikánská vrata zánovní školní budovy v secesním stylu, ta vlevo, protože ona druhá vrata, v sousední budově, patřila měšťanské škole chlapecké. U vchodu uvítal mě dobromyslný pan školník Havlíček a upozornil mě, že čištění obuvi je tu samozřejmé.“³¹⁰

Vyučovala 25 hodin týdně a třídu 1A dostala jako třídní učitelka. Dále učila i ve třídě 1B. Ráda vzpomínala na ty hodiny, v nichž učila měřičství, češtinu nebo zpěv, a i po letech „zuřila“ při upamatování se na hodiny krasopisu.³¹¹

Na konci června dostala výpověď. „S měšťanskou školou jsem se loučila ráda i nerada. Ráda proto, že se zbavím neradostných předmětů výtvarných, nerada proto, že opustím své první děti, roztomilé a naivní, a celý ten první kantorský blažený věk.“³¹²

Pak působila na dívčím reformním reálném gymnáziu a na učitelském ústavu v Českých Budějovicích. Po roce 1945 učila dva roky v šumavské Sušici a krátký čas i v Praze.

---

³⁰⁸ SOkA České Budějovice, fond II. střední škola, sign. B 116, *Školní kronika 1912 – 1936*, s. 386.

³⁰⁹ Bezděková, Z., *Můj život*, s. 5.

³¹⁰ TAMTÉŽ.

³¹¹ TAMTÉŽ, s. 7.

³¹² TAMTÉŽ, s. 11.

Do Českých Budějovic se trvale vrátila v roce 1949, kdy nastoupila na nově založenou Pedagogickou fakultu, kde přednášela literární disciplíny a vedla katedru filologie. Pro starší českou literaturu, obrozeneckou literaturu a literaturu pro mládež, napsala učební texty, které vyšly v několika vydáních.

Do literatury vstoupila poměrně pozdě. V roce 1934 debutovala v *Jihočeských listech*. Šlo zejména o cestopisné črty z Jugoslávie, kam mnohokrát vedly její cesty a již si velmi zamilovala.

Až po roce 1945 začala psát knihy pro děti, dívčí romány a romány pro dospělé čtenáře. Asi její nejznámější dílo je kniha pro mládež *Říkali mi Leni* (1948), o děvčátku odvečeném za protektorátu do Německa.

Ve svých knihách se zaměřila na psychologii ženských postav. Zejména v románu *Bezbranný vítěz* (1947), který se zčásti odehrává v Českých Budějovicích v období protektorátu a popisuje bombardování města na jaře 1945, nebo v románu *Lásky nedočkavé* (1970).

Do jižních Čech je situovaná její třídlílná freska z druhé poloviny 15. století: *Bílá paní* (1979), *Bludný kámen* (1986) a *Orlík – hrad na skále* (1994).³¹³ V roce 1995 vyšla drobná kniha jejích vzpomínek *Můj život s knihou*.

Životní pouť této spisovatelky, prozaičky, vysokoškolské profesorky a překladatelky ze slovinštiny se uzavřela 12. srpna 1999 v Českých Budějovicích.

František Rada se narodil 13. listopadu 1895 v Lovosicích. Od roku 1896 žil s rodiči v Českých Budějovicích. Absolvoval zdejší Jirsíkovo gymnázium. Od roku 1915 působil jako odborný učitel kreslení a matematiky na několika venkovských a českobudějovických obecných a měšťanských školách.³¹⁴

³¹³ Srovnej bibliografii jejích prací. TAMTÉŽ, s. 87 – 91.

³¹⁴ *Encyklopedie*, s. 407.

Mimo jiné působil na I. měšťanské chlapecké škole v Č. Budějovicích. Od 1. září 1937 zakotvil na I. měšťanské škole dívčí v Č. Budějovicích.³¹⁵

Záhy začal publikovat v místním tisku historické články a fejetony. Spolupracoval s Jihočeským muzeem a po druhé světové válce pomáhal třídit jeho sbírky.

Angažoval se též v Klubu Za staré Budějovice, jehož byl jednatelem. Pro historický kroužek při Jihočeském muzeu redigoval v letech 1964 – 1968 časopis *Výběr*, do něhož také přispíval.

Od chlapeckých let se zajímal o všechno, co se v Č. Budějovicích kde „šustlo“, osobně se zúčastňoval důležitých událostí, pořizoval si poznámky, které se mu pak v budoucnu velmi hodily při psaní jeho knížek.³¹⁶

Své postřehy a vzpomínky vtělil do dvou memoárových knih *Když se psalo c. k.* (1965) a *Když se psalo T. G. M.* (1970). Všímal si v nich kulturního i společenského života a neopomněl ani každodenní život jihočeské metropole od počátku století do prvního desetiletí československé republiky. Protože velká část nákladu knihy *Když se psalo T. G. M.* byla po vytištění z ideologických důvodů zabavena a skončila ve stoupě, vyšla kniha podruhé v roce 1992.

Historik, učitel a spisovatel František Rada zemřel 26. ledna 1969 v Českých Budějovicích. Je pohřbený na hřbitově sv. Otýlie v I. oddělení, řada 12, hrob č. 20.³¹⁷

Jan Rafael Schuster se narodil 24. října 1888 v Březnici. Roku 1892 se s rodiči přestěhoval do Českých Budějovic, kde roku 1907

---

³¹⁵ SOKA České Budějovice, fond II. střední škola Jírovцова, sign. B 116, *Školní kronika 1936 – 1940*, s. 21.

³¹⁶ *Encyklopedie*, s. 407.

³¹⁷ Tento hrob patří v současné době rodině Bauerově, a skutečnost, že je zde pohřben František Rada, není na náhrobku připomenuta. Toto považujeme za velmi nešťastné a hodné k zamyšlení. Kovář, D., *Budějovické hřbitovy. Malý kulturně historický průvodce*, České Budějovice 2001, s. 55.

maturoval na české reálce a absolvoval školu malířství a kreslení při Městském muzeu.³¹⁸

Působil do roku 1912 jako výpomocný učitel na obecné škole v Úsilném a ve Zlivi. Pak vyučoval jako odborný učitel na měšťanské škole v Lišově. Od dvacátých let působil na I. měšťanské škole chlapecké v Českých Budějovicích.³¹⁹

Od mládí rád maloval. Pokoušel se i o vlastní výtvarnou tvorbu. První výstavu měl v roce 1929. Od roku 1934 byl členem Sdružení jihočeských výtvarníků.³²⁰ Pracoval v Klubu Za staré Budějovice.

Namaloval kolem 3000 obrazů zpravidla technikou olejového pastelu. Náměty ke krajinám, městským nebo venkovským zákoutím čerpal převážně v okolí Českých Budějovic. Tím, že zachytil i již neexistující historické objekty, mají některé jeho obrazy i dokumentární hodnotu. Vedle aktivní výtvarné tvorby se mohl vykázat i publikační činností v této oblasti.

Jeho dlouhý a vrchovatě naplněný život se uzavřel 28. ledna 1981 v Českých Budějovicích. Urna s ostatky tohoto malíře, pedagoga a grafika je uložena v kolumbáriu Husova sboru³²¹ Církve československé husitské v Českých Budějovicích ve skříni A, schránka č. 39.³²²

Václav Ambrož se narodil 23. září 1892 v Českých Budějovicích. Jeho otec Josef byl stavbyvedoucí a matka se jmenovala Františka, rozená Školová. Absolvoval tři ročníky c. k. českého gymnázia v Č. Budějovicích a jednoroční učební kurz při měšťanské škole v Lišově. Byl úspěšným studentem Soukromého českého učitelského ústavu v Č. Budějovicích.³²³

³¹⁸ *Encyklopedie*, s. 451.

³¹⁹ Zde později působil v letech 1941 až 1949 jako ředitel školy.

³²⁰ Od roku 1935 byl jednatelem Sdružení jihočeských výtvarníků.

³²¹ J. R. Schuster byl příslušníkem Církve československé husitské a výtvarně se podílel na rekonstrukci zdejšího sboru.

³²² Kovář, D., *Budějovické hřbitovy*, s. 97 – 98.

³²³ Blümlová, D., *Příběh*, s. 343.

V roce 1919 se oženil s Gabrielou Svobodovou, dcerou Josefa Svobody, soukromníka z Č. Budějovic. Narodily se jim dvě děti, dcera Helena a syn Adolf. V roce 1924 byl jmenován na měšťanskou školu do rusínského Perečina. Od 1. září 1926 byl V. Ambrož ustanoven na jednorozční učební kurz při I. měšťanské škole chlapecké v Č. Budějovicích.³²⁴ Zde setrval až do školního roku 1938/1939.³²⁵

Kromě školy se v meziválečném období věnoval studiu kulturní historie města a s ní související literární činnosti. Vydal například práce *Z minulosti Českých Budějovic*, *Ze starých Českých Budějovic*, román *Požár na blatech* (1939) nebo sbírku básní *Chlapec* (1938) atd.

Od 1. prosince 1939 byl na vlastní žádost přeložen do Prahy, protože chtěl, aby jeho děti, chystající se k univerzitnímu studiu, měly v Praze zázemí.³²⁶ Nejprve byl přidělen k měšťanské škole v Ruzyni, záhy se stal ředitelem měšťanky v Libuši.

Dne 11. března 1940 byl zatčen a obžalován z velezrady. Byl odsouzen k šesti letům vězení s poznámkou „návrát nežádoucí.“ V roce 1945 se vrátil do Českých Budějovic. Byl jmenován ředitelem školy v Nové ulici. V padesátých letech však musel odejít, protože tehdy vadilo, že byl důstojník první republiky a národně socialisticky politicky organizovaný.³²⁷

Později se stal V. Ambrož archivářem podniku Vodoprojekt. Byl činný i ve Spolku bývalých vojáků a úředníků a ve Vlastenecko-dobročinné sdružené obci baráčníků Vitoraz.

Učitel, vlastivědný pracovník a spisovatel Václav Ambrož zesnul 29. dubna 1979 v Českých Budějovicích. Jeho ostatky jsou pohřbeny na hřbitově sv. Otýlie v oddělení 5, řada 4, dvojhrob č. 24 a 25.³²⁸

³²⁴ SOKA České Budějovice, fond I. střední škola Jirovcova, sign. B 114, *Školní kronika 1925 – 1940*, s. 30.

³²⁵ Vyučoval češtinu, dějepis, zeměpis, občanskou nauku i psaní na stroji.

³²⁶ TAMTÉŽ, s. 373

³²⁷ Blümlová, D., *Příběh*, s. 349.

³²⁸ Kovář, D., *Budějovické hřbitovy*, s. 57 – 58.

7. ZÁVĚR

Předkládaná diplomová práce se snažila přispět k bližšímu poznání některých aspektů problematiky každodenního života českých měšťanských škol v Českých Budějovicích a v Rudolfově v letech 1918 až 1945, s mírnými časovými přesahy před rok 1918 a za rok 1945. Tyto mezníky vzhledem k začátkům a koncům školního roku poměrně významně souvisejí s dobovým politickým vývojem, kdy jsme mohli zaregistrovat proměny školy v jejím institucionálním rámci i společenském kontextu od zániku Rakousko-Uherska přes meziválečnou republiku a protektorát až k osvobození Československa v roce 1945. Jinak než v delším časovém úseku sledovat politické změny odrážející se i ve školní praxi ani nelze, pokud nás nezajímá pouze ojedinělý okamžik a jeho „prožitek“ ve školní kronice.

Školy jsme zkoumali ve výběru reprezentativního vzorku tří škol, tj. I. měšťanské školy chlapecké a I. měšťanské školy dívčí v Českých Budějovicích a měšťanské školy (smíšené) v Rudolfově. Obě českobudějovické měšťanské školy byly založeny v roce 1893 a rudolfovská škola až v roce 1927. Tento výběr tří škol – dívčí i chlapecká v Českých Budějovicích a koedukovaná v Rudolfově – nebyl náhodný. Pokud se nám určité aspekty opakují ve všech třech školách, lze je považovat za víceméně typické.

Práce vznikla na základě studia odborné literatury, regionálního dobového tisku a archivních materiálů, uložených ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Jako nejpodstatnější archivní pramen jsme použili dochované školní kroniky.

Práce je samozřejmě též příspěvkem k dějinám školství za první republiky i za protektorátu v českých zemích, zejména školství v jižních Čechách a zvláště v Českých Budějovicích.

Školní kroniky, které jsou též někdy velmi přiléhavě nazývány „knihami paměti,“ jsou dle mého soudu ne zcela doceněným pramenem, který nám odhaluje naši minulost z „úhlu školy“ a dává nahlédnout do prostředí, které všichni zdánlivě dobře známe. Paměť není totéž co minulost, paměť je utvářena, interpretována. Nás zajímala tato problematika právě ve vztahu ke škole jako místu spoluutváření paměti.

Při zpracování tématu diplomové práce bylo našich hlavním těžištěm (re)konstruovat obraz školního roku (4. a 5. kapitola), jak ho „ukazují“ školní kroniky. V tomto „obrazu“ jsme se zajímali o žáky, učitele, školní slavnosti a jiné festivity, na kterých se žáci s učiteli podíleli. Dále jsme se zabývali částečně výukou, proměnami školního roku v různých režimech, dalšími školními aktivitami (filmová představení, rozhlasové relace, výlety, výstavy, divadelní představení) i „obrazy“ smrti, které též doplňují celistvost školního roku. Snažili jsme se tím přiblížit k našemu cíli, k interpretaci školy jako systému edukačnímu i formativnímu, ke škole jako nástroji socializace, která má být spojena s kulturními i politickými normami konkrétního společenského režimu.

V žádném případě si náš příspěvek neosobuje nárok na vyčerpávající výklad o obrazu školního roku měšťanských škol v námi sledovaném období, protože je zde ještě dost věcí k dalšímu zkoumání.

Stranou našeho zájmu jsme například nechali školní osnovy i samotný proces výuky včetně rozboru obsahu učebnic (zejména u společensko-vědních předmětů), které se ve školách používaly, a které jistě svým způsobem mohou být zkoumány v rámci budování sociální paměti školních dětí. Viděli jsme například, že inspekce dbala na výuku dějepisu na měšťanské škole v jeho občansko-výchovné složce.

Měšťanská škola, jako poskytovatelka vzdělání, výrazně spoluvytvářela sociální paměť dětí, které ji navštěvovaly. Vychovávala děti v „masarykovském duchu,“ aby se z nich jednou stali loajální občané a voliči. Za protektorátu šla výchova zcela jiným směrem, kdy potlačovala vše, co „zavánělo“ předchozím režimem. A po roce 1948 se vše opět mění a znovu se neguje tradice první republiky.

Tím jak škola procházela různými politickými režimy, měnil se obsah sociální paměti, kterou konstruovala a předávala ji pomocí koloběhu školního roku svým žákům. To, co se příliš neměnilo, co zůstávalo stejné, byly způsoby přenosu a předávání sociální paměti. Didaktická složka výuky, kterou kroniky téměř nepostihují, se vyvíjela jen velmi pomalu stejně jako formy mimoškolních aktivit.

Mimo samotné výuky, školních slavností a různých připomínaných (resp. záměrně nepřipomínaných) výročí, se sociální paměť žáků spoluvytvářela i jejich aktivní či pouze pasivní účastí na kulturních a společenských akcích při korporativních oslavách města, nejrůznějších zájmových organizací a spolků.

V tomto procesu nepochybně měly svůj, nejspíše zásadní vliv účasti při slavnostních odhalováních pamětních desek či pomníků a samozřejmě velice důležité byly i návštěvy politiků a státníků.

Nejvýznamnější událostí školních slavností byly oslavy vzniku Československé republiky, které se každoročně slavily v celé zemi. K těm se svým významem úzce vázaly i oslavy narozenin prezidenta Masaryka, který po roce 1918 vystřídal oslavy narozenin a dne nastoupení na trůn rakousko-uherského císaře Františka Josefa I. Za protektorátu pak již méně okázale a nadšeně se slavily především narozeniny A. Hitlera. Po roce 1948 se zase oslavoval jako „moudrý“ představitel moci K. Gottwald.

Školní festivity v každém politickém režimu vykazovaly některé společné znaky. Jedním ze společných znaků bylo to, že se neustále, pravidelně, opakovaly a byly kolektivní. Dalším znakem byla jistá

míra ritualizace této participace dětí a učitelů, dále zde působila částečně i jakási sakralizace osoby nebo události, které se slavnost týkala. A také je zde patrná významná míra schematismu struktury slavností, kdy toto schéma má umožnit lépe si zapamatovat danou událost a vštípit si jí do paměti. Tím vším školní slavnosti (stejně jako účast na dalších slavnostech města a státu) výrazně napomáhaly nejen utváření paměti, ale i jejímu utvrzování a zkolektivnění určitých myšlenkových stereotypů.

Další pole badatelské působnosti by se mohlo najít při zkoumání sociální paměti, kterou vytvářely místní německé nebo české církevní (soukromé) měšťanské školy. Při případném zkoumání sociální paměti v jiném městě či oblasti českých zemí dané doby předpokládáme, že školní kroniky jí budou představovat velmi podobně, samozřejmě s regionálními a místními specifiky. Doplnit náš obraz českých měšťanských škol jako míst budování kolektivní paměti tak může zvláště analýza učebnic a školních osnov, neboť měšťanské školy nevydávaly pravidelné výroční zprávy, které badatelům usnadňují studium jiných typů škol – zejména středních škol.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

I. archivní prameny:

SOkA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114,
Školní kronika 1893 – 1910.

SOkA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114,
Školní kronika 1910 – 1925.

SOkA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114,
Školní kronika 1925 – 1940 .

SOkA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114,
Školní kronika 1940 – 1945.

SOkA České Budějovice, fond I. střední škola Jírovcova, sign. B 114,
Školní kronika 1945 – 1953.

SOkA České Budějovice, fond II. střední škola Jírovcova, sign. B 116,
Školní kronika 1912 – 1936.

SOkA České Budějovice, fond II. střední škola Jírovcova, sign. B 116,
Školní kronika 1936 – 1940.

SOkA České Budějovice, fond II. střední škola Jírovцова, sign. B 116, Školní kronika 1940 – 1944.

SOkA České Budějovice, fond II. střední škola Jírovцова, sign. B 116, Školní kronika 1945 – 1953.

SOkA České Budějovice, fond Střední škola Rudolfov (nezprac.), sign. B 1835, Školní kronika 1927 – 1936.

SOkA České Budějovice, fond Střední škola Rudolfov (nezprac.), sign. B 1835, Školní kronika 1936 – 1953.

SOkA České Budějovice, fond Okresní školní výbor České Budějovice, sign. A 17.

SOkA České Budějovice, fond Místní školní rada České Budějovice, sign. B 7.

SOkA České Budějovice, fond Újezdní školní rada České Budějovice, sign. B 8.

SOkA České Budějovice, fond Archiv města České Budějovice 1928 – 1945, sign. B 1.

SOkA České Budějovice, Řehoušková, J., Prozatímní inventární seznam fondu I. střední škola Jírovцова, České Budějovice 2002.

SOkA České Budějovice, Řehoušková, J., Prozatímní inventární seznam fondu II. střední škola Jírovцова, České Budějovice 2003.

II. periodika:

Jihočeské listy 24, 1918 – 47, 1941.

Jihočeská pravda 1, 1945.

Českobudějovické noviny 1, 1937 – 2, 1938.

Budějovické listy 1, 1939 – 4, 1942.

Jihočeská jednota 1, 1939 – 7, 1945.

Jih 1, 1935 – 2, 1937.

LITERATURA

Ambrož, V., Měšťanské školy v Českých Budějovicích, Výběr 9, 1972, č. 1, s. 8 – 15.

Ambrož, V., Rudolfovo, bývalé svobodné horní město císaře Rudolfa II. a českobudějovické doly, Rudolfovo 1927.

Bezděková, Z., Můj život s knihou, České Budějovice 1995.

Binder, H. – Křivohlavá, B. – Velek, L. (edd.), Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867 – 1918, Praha 2003.

Bláha, J., Z dějin volyňského základního školství, Výběr 21, 1984, č. 4, s. 276 – 282.

Bláhová, K. – Petrbock, V. (edd.), Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století, Praha 2004.

Blatný, L., Přehled dějin pedagogiky, Praha 1979.

Blümlová, D., Příběh českobudějovického učitele Václava Ambrože, Výběr 39, 2002, č. 4, s. 342 – 352.

Bosák, F., Česká škola v době nacistického útlaku. Příspěvek k dějinám českého školství od Mnichova do osvobození, České Budějovice 1969.

- Bosák, F., Perzekuce jihočeských učitelů za okupace, *Výběr* 11, 1974, č. 3, s. 148 – 154.
- Böhnel, B., *Dějiny města Rudolfova, České Budějovice* 1956.
- Brčáková, J., *Český učitelský ústav v Českých Budějovicích 1905 – 1920, Diplomová práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice* 2005.
- Burger, H., *Sprachrecht und Sprachgerechtigkeit im österreichischen Unterrichtswesen 1867 – 1918, Wien* 1995.
- Burke, P., *Historie jako sociální paměť*, in: Burke, P., *Variety kulturních dějin, Brno* 2006, s. 50 – 66.
- Bůžek, V. a kol., *Úvod do studia historie, České Budějovice* 1992.
- Cach, J., *Pedagogika a vědy jí blízké v Československu v letech 1918 až 1938, Praha* 1996.
- Cohen, G. B., *Education and middle-class society in imperial Austria 1848 – 1918, West Lafayette* 1996.
- Doležal, J., *Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie, Praha* 1996.
- Drobil, E., *Národní školství v pohraničních okresech jihočeských. Historicko-statistický nástin, České Budějovice* 1928.
- Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice* 1999.
- Hojda, Z. – Pokorný, P., *Pomníky a zapomínky, Praha* 1997.
- Johnson, P., *Dějiny 20. století, Praha* 1991.
- Jůva, V. – Veselá, Z., *Dějiny pedagogiky, Praha* 1985.
- Kádner, O., *Vývoj a dnešní soustava školství 1 – 2, Praha* 1929 – 1931.
- Kádner, O., *Školství v republice Československé*, in: *Československá vlastivěda* 10, 1931, s. 7 – 222.

- Kárník, Z., České země v éře První republiky (1918 – 1938) 1 – 3, Praha 2000 – 2003.
- Klimek, A., Velké dějiny zemí Koruny české 1918 – 1929, sv. 13, Praha 2000.
- Klimek, A., Velké dějiny zemí Koruny české 1929 – 1938, sv. 14, Praha 2002.
- Knížek, A., Pohádka o paní Masarykové, Strážnice 1932.
- Koblasa, P. – Kovář, D., Pohled do historie školy v Nové ulici 1898 – 1993, České Budějovice 1993.
- Kopáč, J., Dějiny školství a pedagogiky v Československu 1., České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918 – 1928, Praha 1971.
- Kot'a, J., Učitelé v českých zemích na cestě k profesionalizaci, in: Svobodný, P. – Havránek, J. (edd.), Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století, Praha 1996, s. 82 – 112.
- Kotilová, K., Český učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1920 – 1948, Diplomová práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2005.
- Kovář, D., Budějovické hřbitovy. Malý kulturně-historický průvodce, České Budějovice, 2001.
- Kovář, D., Příběhy budějovických pomníků, České Budějovice 2000.
- Králíková, M. – Nečesaný, J. – Spěváček, J., Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích, Praha 1977.
- Křivánek, J., Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé, Brno 1924.
- Kutnar, F. – Marek, J., Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století, Praha 1997.

- Marek, J., Česká moderní kultura, Praha 1998.
- Morkes, F., Historický přehled postavení maturitní zkoušky a analýza jejích funkcí, Praha 2003.
- Morkes, F., Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích (období let 1848 – 2001), Praha 2002.
- Novák, J. V. – Novák, A., Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny, Olomouc 1936 – 1939.
- Novotný, M., Příprava učitelů v Českých Budějovicích v letech 1945 – 1963, in: Věda v Československu v letech 1953 – 1963, Praha 2000, s. 103 – 109.
- Olivová, V., Dějiny první republiky, Praha 2000.
- Olivová, V., Československé dějiny 1914 – 1939 1 – 2, Praha 1991 – 1993.
- Ottův slovník naučný, I – XXVII, Praha 1888 – 1909.
- Padesát let českého školství v Rudolfově (1882 – 1932), Rudolfov 1932.
- Pavel, J. – Šamánková, E., České Budějovice, Praha 1979.
- Pedagogická encyklopedie 1 – 3, Praha 1938 – 1940.
- Průcha, J., Učitel. Současné poznatky o profesi, Praha 2002.
- Rada, F., Když se psalo c. k. Ze života Českých Budějovic na počátku století, České Budějovice 1965.
- Rada, F., Když se psalo T. G. M. České Budějovice v prvním desetiletí republiky, České Budějovice 1970.
- Rudolfov. Historie a současnost, Rudolfov 1985.
- Řežáb, A., V jihočeské metropoli, České Budějovice 1939.
- Sak, R., Sto let školní budovy základní školy v ulici Matice školské v Č. Budějovicích 1901 – 2001, České Budějovice 2000.

- Sedlák, J., Z lavice za katedru. Z paměti učitele, Praha 1960.
- Straková, M., Zlivská škola v letech 1940 – 1945, Výběr 32, 1995, č. 1, s. 34 – 38.
- Šafránek, J., Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů 1 – 2, Praha 1913 – 1918.
- Štverák, V., Dějiny pedagogiky 1 – 2, Praha 1981 – 1982.
- Trojan, J., Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17. až 19. století. Jejich sociální postavení, společenská funkce a význam ve vývoji národní hudební kultury, Praha 2000.
- Vančata, O., K úsilí jihočeského učitelstva o vysokoškolské vzdělání, České Budějovice 1969.
- Váňová, R., Československé školství ve 30. letech (Příhodovská reforma), Praha 1995.
- Váňová, R. – Rýdl, K. – Valenta, J., Výchova a vzdělání v českých dějinách IV/1. Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem, Praha 1992.
- Veselá, Z., Příspěvek k dějinám českého školství, Praha 1983.
- Veselá, Z., Vývoj českého školství, Praha 1988.
- Veselá, Z., Vývoj české školy a učitelského vzdělávání, Brno 1992.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Třída 2A I. měšťanské školy dívčí v Českých
Budějovicích ve školním roce 1936/1937
- Příloha č. 2: Školní budova I. měšťanské školy dívčí v Českých
Budějovicích v Jírovcově ulici
- Příloha č. 3: Učitelský sbor I. měšťanské školy dívčí v Českých
Budějovicích ve školním roce 1936/1937
- Příloha č. 4: Žáci a učitelé I. měšťanské školy chlapecké v Českých
Budějovicích při slavnostním odhalení pomníku dr. A.
Zátky 28. září 1936
- Příloha č. 5: Ukázka zápisu ve školní kronice měšťanské školy v
Rudolfově ze školního roku 1931/1932

Příloha č. 1

Třída 2A I. měšťanské školy dívčí v Českých Budějovicích ve
školním roce 1936/1937 (foceno 18. června 1937)

Pramen: Státní okresní archiv České Budějovice, fond II.
střední škola Jírovcova, sign. B 116, *Školní kronika*
1936 – 1940.

Příloha č. 2

Školní budova I. měšťanské školy dívčí v Českých Budějovicích
v Jírovcově ulici (fotografoval odborný učitel František Rada v
červnu 1939)

Pramen: Státní okresní archiv České Budějovice, fond II.
střední škola Jírovcova, sign. B 116, *Školní kronika*
1936 – 1940.

Estogofrontal edb. n. n. n. Front. Rada n. n. n. 1959.

Příloha č. 3

Učitelství I. měšťanské školy dívčí v Českých Budějovicích
ve školním roce 1938/1939 (foceno 15. 5. 1939)

Pramen: Státní okresní archiv České Budějovice, fond II.
střední škola Jírovцова, sign. B 116, *Školní kronika*
1936 – 1940.

Příloha č. 4

Žáci a učitelé I. měšťanské školy chlapecké v Českých
Budějovicích při slavnostním odhalení pomníku dr. A. Zátky
28. září 1936

Pramen: Státní okresní archiv České Budějovice, fond I.
střední škola Jírovцова, sign. B 114, *Školní kronika*
1925 – 1940.

Příloha č. 5

Ukázka zápisu ve školní kronice měšťanské školy v Rudolfově
ve školním roce 1931/1932

Pramen: Státní okresní archiv České Budějovice, fond Střední
škola Rudolfov, sign. B 1835, *Školní kronika*
1927 – 1936.

ŠKOLNÍ ROK 1931-32.

ZÁPIS.

A. V MĚŠŤANSKÉ ŠKOLE.

Během školního roku 1931-32. bylo v Měšťanské škole v Praze celkem 22 tříd, v nichž bylo celkem 1000 žáků. V průběhu školního roku bylo v Měšťanské škole celkem 1000 žáků.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	

Na celou školu bylo celkem 1000 žáků.

V průběhu školního roku 1931-32. bylo v Měšťanské škole celkem 1000 žáků. V průběhu školního roku bylo v Měšťanské škole celkem 1000 žáků.